

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра германської і фіно-угорської філології

Кваліфікаційна робота магістра з перекладознавства на тему:

**«ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР У ФІЛОСОФСЬКОМУ
ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ Ф. НІЦШЕ «MENSCHLICHES,
ALLZUMENSCHLICHES: EIN BUCH FÜR FREIE GEISTER»»**

Студентки групи МПн 03-21
факультету германської філології та
перекладознавства
освітньо-професійної програми
Переклад і міжкультурна
комунікація(німецька мова і друга
іноземна мова) за спеціальністю
035 Філологія
Якименко Валерії Ігорівни

Допущена до захисту
«___»_____2022 року

Науковий керівник:
доктор філологічних наук,
професор Пилипенко Р.Є.

Завідувач кафедри германської
і фіно-угорської філології

_____Шутова М. О.
(підпис) (ПБ)

Національна шкала
Кількість балів:
Оцінка: ЄКТС

MINISTERIUM FÜR BILDUNG UND WISSENSCHAFT DER UKRAINE

NATIONALE LINGUISTISCHE UNIVERSITÄT KYJIV

Fakultät für Germanische Philologie und Translationswissenschaft

Masterarbeit in Translationswissenschaft zum Thema:

«Besonderheiten der Übersetzung von Metaphern in einem philosophischen Text (nach Material des Werkes von F. Nietzsche «Menschliches, Allzumenschliches: ein Buch für freie Geister»»»

Ausgeführt von der Studentin
des 2. Studienjahres
der Seminargruppe MPn03-21
Fach: 035 „Philologie“,
Spezialisierung: 035.043

Ausbildungsprogramm:

Translation und interkulturelle
Kommunikation (Deutsch und zweite
Fremdsprache)

Yakymenko Valerii

Wissenschaftlicher Betreuer:

Dr. phil., Prof., Pylypenko R. Y.

Nationale Bewertungsskala _____

Punktzahl _____

EKTS-Note _____

Kommissionsmitglieder:

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТАФОР У ЛІНГВІСТИЦІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ.....1

1. Метафора як об'єкт лінгвістичних досліджень.....1

1.2 Визначення поняття метафори та проблеми її класифікації.....7

1.3 Специфіка метафори у філософському тексті як інструмент його розуміння.....10

1.4 Метафори у філософському тексті як об'єкт перекладознавства.....13

Висновки до першого розділу.....19

РОЗДІЛ II. ТИПОЛОГІЯ МЕТАФОР ТА ЇХ ФУНКЦІЇ У ТВОРІ Ф. НІЦШЕ «ЛЮДСЬКЕ, НАДТО ЛЮДСЬКЕ».....22

2.1 Лексикалізовані метафори.....22

2.2 Конвенційні метафори.....25

2.3 Метафори-неологізми.....26

Висновки до другого розділу.....34

РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ НІМЕЦЬКОМОВНИХ МЕТАФОР УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У ТВОРІ Ф. НІЦШЕ «ЛЮДСЬКЕ, НАДТО ЛЮДСЬКЕ».....35

3.1 Способи перекладу лексикалізованих метафор.....37

3.2 Способи перекладу конвенційних метафор.....46

3.3 Способи перекладу метафор-неологізмів.....49

Висновки до третього розділу.....70

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....71

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....73

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....78

ДОДАТКИ.....79

Додаток А: Німецькомовні метафори у тексті Ф. Ніцше «Menschliches, Allzumenschliches» та їх український переклад.....79

Додаток Б: Співвідношення лексикалізованих, конвенційних та авторських метафор у тексті.....	84
Додаток В: Кількість та види перекладацьких трансформацій, використаних перекладачем при перекладі лексикалізованих метафор.....	84
Додаток Г: Співвідношення груп лексикалізованих метафор за якістю перекладу (класифікація Уве К'яра).....	85
Додаток Ґ: Кількість та види перекладацьких трансформацій, використаних перекладачем при перекладі конвенційних метафор.....	85
Додаток Д: Співвідношення груп конвенційних метафор за якістю перекладу (класифікація Уве К'яра).....	86
Додаток Е: Кількість та види перекладацьких трансформацій, використаних перекладачем при перекладі авторських метафор.....	86
Додаток Є: Співвідношення груп авторських метафор за якістю перекладу (класифікація Уве К'яра).....	87
Додаток Ж: Кількість та види перекладацьких трансформацій, використаних перекладачем при перекладі лексикалізованих, конвенційних та авторських метафор.....	87
Додаток З: Співвідношення груп лексикалізованих, конвенційних, авторських метафор за якістю перекладу (класифікація Уве К'яра).....	88
ZUSAMMENFASSUNG.....	89

ВСТУП

Протягом багатьох років зацікавленість у творчості Ф. Ніцше залишалась незмінно великою. Він був і є одним із найвідоміших філософів. Однак відомий він також і як письменник. Його тексти цікаві не лише прихильникам філософії, але й мовознавцям та перекладачам. Так протягом минулих десяти років було перекладено як вперше, так і наново декілька десятків робіт німецького філософа.

Переклад філософських текстів – це історико-філософська справа. Під час їх перекладу до власної традиції мислення залучаються тексти іншої інтелектуальної традиції. При цьому створюється нова інтерпретація перекладеного тексту. Розкриття змісту філософського тексту пов'язано також зі специфікою мови, мовними особливостями автора тощо. Особливий інтерес у таких дослідженнях становлять тексти, що зближують та зіставляють філософію з художньою літературою. Саме до таких письменників й належить Ф. Ніцше. У своїх роботах він часто звертається до такого прийому, як метафора, яка є для нього універсальним мовним феноменом. Дослідження метафори, що тривають вже декілька століть продовжують цікавити мовознавців та перекладачів. Адже досі не існує єдиного визначення поняття метафори та класифікації, що охоплювала б усі аспекти цього мовного феномену.

Таким чином актуальність вивчення метафор загалом та як лінгвістичного феномену філософського тексту визначається рядом факторів: від нагальної потреби у виявленні філософського потенціалу використання метафори до пошуку ефективних шляхів її застосування та подальшого перекладу українською мовою.

Теоретичною базою слугують кілька напрямів, за якими здійснювалася розробка проблематики даного дослідження, а саме:

1. Роботи, в яких проводиться філософсько-методологічний аналіз теорій метафори, Е.Ф. Кондильяка, Х. Ортегі-і-Гассета, Дж. Лакоффа, М. Джонсона, П. Ньюмарка, М. Блека.

2. Роботи, присвячені проблемі інтерпретації метафори та ролі метафори у розумінні філософських текстів, А. Річардса, К. Жоля, П. Демешко, Д. Девідсона, Ю. Георга, В. Кольнера та інших.

Темою даної роботи є «Особливості перекладу метафор у філософському тексті (на матеріалі твору Ф. Ніцше «Menschliches, Allzumenschliches: ein Buch für freie Geister»»).

Таким чином, **актуальність** дослідження визначається необхідністю подальшої розбудови специфіки включення перекладів творів світової літератури у контекст україномовного літературного простору, зважаючи на стилістичні особливості автора та їх відтворення при перекладі.

Об'єктом дослідження є метафоричні одиниці праці Ф. Ніцше «Menschliches, Allzumenschliches: ein Buch für freie Geister».

Предметом дослідження є метафори в тексті оригіналу та перекладу, а також стратегії та закономірності вибору перекладацьких трансформацій.

Метою даної роботи є здійснення аналізу перекладу праці Ф. Ніцше «Menschliches, Allzumenschliches: ein Buch für freie Geister» українською мовою, встановлення його особливостей на стилістичному рівні та визначення способів перекладу метафор.

Для досягнення поставленої мети, необхідно вирішити наступні **завдання**:

- виявити основні тенденції розвитку теорій метафори;
- розкрити поняття метафори та її функції;
- розглянути різні підходи до класифікації метафор;
- дослідити специфіку функціонування метафор у філософських текстах;
- визначити роль метафори в розумінні філософських текстів;
- визначити основні типології метафор;
- визначити способи перекладу метафор українською мовою;

Методи дослідження застосовувалися з урахуванням вищезазначених завдань, що виконувались на кожному його етапі написання роботи. На першому, пошуково-ознайомлювальному етапі, використовувався метод добору

наукової літератури з метою створення наукової концепції дослідження. На аналітичному, другому етапі, створювалися таблиці з досліджуваним матеріалом методом суцільної вибірки з художнього твору. На третьому етапі дослідження, використовувались методи зіставного та компонентного аналізу.

Матеріалами дослідження є оригінальний текст Ф. Ніцше «Menschliches, Allzumenschliches: ein Buch für freie Geister», його переклад українською мовою «Людське, надто людське: Книга для вільних умів» (переклад Катерини Котюк 2012 року). Матеріал для практичної частини роботи відбирався за допомогою методу суцільної вибірки.

Структура роботи: Робота складається зі вступу, трьох основних розділів: теоретичного, аналітичного і практичного, кожен з яких розділений на підрозділи, а також висновків після кожного підрозділу та загальних висновків, списку використаних джерел, списку джерел ілюстративних матеріалів та додатків.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, розглядається ступінь її наукової розробленості, формулюються цілі та завдання дослідження, демонструється методологічна база та практична значущість роботи.

У першому розділі здійснено аналіз метафори як форми мови та думки: розглядається становлення поглядів на метафору в історико-філософській традиції, виділяються філософські основи найбільш загальних підходів до класифікації метафори. Крім того, розглянуто функціонування метафори у філософському тексті та її особливість у ньому. Особливу увагу приділено способам відтворення різних видів метафор за допомогою перекладацьких трансформацій.

У другому розділі описується цілісна картина дії метафори у філософському тексті Ф. Ніцше, показується конкретний характер функціонування метафор у системі філософського знання. Вказується на особливості окремих видів метафор: лексикалізованих, конвенційних і авторських.

У третьому розділі надано також детальний аналіз використання перекладацьких трансформацій та аналіз перекладу німецькомовних метафор українською мовою.

Загальний обсяг роботи – 90 сторінок (основна частина – 73 сторінки, додатки – 9 сторінок). Список використаних джерел містить 66 найменувань.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТАФОР

Існує велика кількість мовознавчих робіт, що стосується теоретичного опису метафори. Незважаючи на безліч теорій, що в них представлені, можна виділити чіткі типології різних теоретичних підходів. Інакше кажучи, можна розрізнити теорії метафори, що виникли в античній традиції, і теорії, що виникли в рамках сучасної лінгвістики.

1. Метафора як об'єкт лінгвістичних досліджень

Метафора є предметом вивчення різних галузей науки: філософії, літературознавства, соціології, психології, лінгвістики тощо. Особливе місце метафора займає у філософії, тому що витoki її вивчення сягають філософських думок античних вчених.

Дослідження метафори розпочато Аристотелем і в такий спосіб тривають вже понад дві тисячі років. У своїй праці «Поетика» Аристотель описує мовний механізм метафори, а в своїй праці «Риторика» дає рекомендації щодо використання метафори як стилістичної фігури в мовленні. Він розглядав метафору тільки як фігуру мови, але не говорив про неї як про індивідуальне мовне явище: «Будь-яке ім'я буває або загальноживане, або глоса, або метафора, або прикраса, або знову складене, або розтяжне, або скорочене, або змінене» (Аристотель, 1983, ст. 13). Аристотель розуміє метафору як «метафору слова». Таким чином, будь-який метафоричний вислів завжди можна замінити неметафоричним, буквальним виразом, а слово прирівнюється до «ярлика» і має лише одне «правильне» місце. (Аристотель, 1983) Саме тому цю теорію називають теорією заміщення. Однак через це вона й критикується. Оскільки значення метафори необхідно розглядати у зв'язку з комунікативною функцією та беручи до уваги контекст, у якому вона вживається, а не як відокремлену мовну одиницю.

Теорію заміщення Аристотеля важко відокремити від сформованої пізніше теорії порівняння. Вона сягає часів Цицерона (106-43 до н.е.) і Квінтіліана (~ 35-96 до н.е.). Відповідно до цієї теорії, метафора – це порівняння, що має у собі частку «як». Таким чином і порівняння, і метафора виникають із існуючих

аналогічно споріднених слів. Різниця між теорією порівняння та теорією заміщення полягає в тому, що Аристотель вважає метафору «вищою за порівняння, оскільки вона побудована більш коротко і точно, і тому здатна краще пояснити факти та існуючі аналогії». (Аристотель, 1983, с. 19)

На особливу увагу заслуговує «двошарова» модель метафори філософа Гермогена. Ідею двошаровості він бачив у взаємодії слів на одному рівні і взаємодії їх семантичних значень на іншому. Тобто можна узагальнити ці два рівні взаємодією їх понять та образів. Однак ця концепція була проігнорована, а належну увагу їй приділили лише через два тисячоліття – у ХХ столітті, коли вона стала основою для розвитку когнітивного підходу до дослідження метафори.

Після досить тривалої перерви у дослідженні метафор, до неї повернулися у ХVІІ столітті, що стало новим етапом розвитку підходів до теорії метафори. Засновником такої теорії став французький риторик Етьєн Бонно де Кондильяк (1715-1780), т.к. з ним пов'язане переосмислення уявлення про метафору. Кондильяк вперше намагався розширити рамки вивчення цього явища до глибоких підсвідомих структур людського мозку та довести, що сама психологія людей є і завжди була первинним джерелом метафори. Він стверджував, що «наш розум у міру накопичення досвіду зберігає у пам'яті події та знаки, які їх супроводжують. Поступово вони несвідомо закріплюються у нашій свідомості та надалі стають своєрідними джерелами метафор». (Кондильяк, 1980) Перевагою теорії метафори Кондильяка є те, що вона стала вихідною для подальших глобальних вивчень метафори не з точки зору обмеженої функції прикраси мови, а вже з точки зору психологічного явища, що пронизує існування людини.

У 60-ті роки ХХ століття виник інтерес до метафори з погляду на її зв'язки із практикою наукового дослідження. Одним із перших дослідників, які безпосередньо пов'язали метафору з пізнанням, є американський логік і філософ Макс Блек. Блек розглядає «три точки зору на метафору: інтеракціоністську, субституційну, порівняльну». (Блек, 1990, с. 20) «Відповідно до субституційного

погляду на метафору метафоричний вираз завжди вживається замість деякого еквівалентного йому буквального виразу. Відповідно до такої концепції, акцент у метафорі слугує для передачі сенсу, який цілком міг би бути виражений буквально, а розуміння метафори уподібнюється дешифрувці коду чи розгадуванню загадки. Використання ж метафори можна пояснити в такому випадку відсутністю буквального еквівалента у мові. Відповідно до порівняльної точки зору, в основі метафори лежить демонстрація подібності або аналогії. Таким чином, метафоричне твердження може бути замінене еквівалентним йому порівнянням. Третьою точкою зору на метафору є інтеракціоністська. Блек говорить про те, що вона «позбавлена головних недоліків субституціональної та порівняльної точок зору і проникає у суть вживання метафор та меж самого цього поняття». (Блек, 1990)

Інтеракціоністська думка зводиться до наступних аспектів:

1. «Метафоричне судження включає в себе два різних суб'єкти –головний та допоміжний. Ці суб'єкти найчастіше краще розглядати як певні системи понять, а чи не як глобальні об'єкти.

2. Механізм метафори полягає в тому, що до головного суб'єкта додається система асоційованих імплікацій, пов'язаних із допоміжним суб'єктом. Ці імплікації зазвичай є не що інше, як загальноприйняті асоціації, закріплені у свідомості, але в деяких випадках це можуть бути і нестандартні імплікації, встановлені автором.

3. Метафора в імпліцитному вигляді включає в себе такі аспекти про головного суб'єкта, які зазвичай додаються до допоміжного суб'єкта. Завдяки чому вона відбирає, виділяє та організовує одні, цілком певні характеристики головного суб'єкта, та прибирає інші. Це спричиняє зміни у значенні слів, що належать до тієї ж самої родини або системи, що і метафоричний вираз, і деякі з цих змін, хоч і не всі, можуть бути метафоричними переносами». (Блек, 1990)

Не менш важливий внесок у дослідження метафори зробив також сучасник М. Блека – А. Річардс. Він вважає, що «дія метафори формується за наступним принципом: в ній помітні дві ідеї: перша характеризується як «зміст», інша ж

постає як свого роду «оболонка». Під «змістом» мається на увазі певна ідея, а під «оболонкою» – допоміжна ідея, яка покликана виражати даний зміст. Значення метафори в результаті є підсумком одночасного співіснування «оболонки» і «змісту», воно виникає тільки в їх взаємодії. При цьому передбачається, що «оболонка», не є просто вираженням змісту, яке залишається незмінним, але «оболонка» і «зміст» дають у своїй взаємодії значення багатше, ніж кожен з цих компонентів окремо. Крім того, роль «оболонки» і «змісту» може відрізнитися: головним суб'єктом метафори, в залежності від ситуації, може бути як той, так і інший компонент». (Річардс, 1990) На противагу традиційним поглядам, відповідно до яких метафора є свого роду порівнянням і ґрунтується перш за все на схожості, А. Річардс показує, що в метафорі схожість передбачається далеко не завжди. Значення метафори, навпаки, є результатом особливої взаємодії різних контекстів. «Звести речі в несподівану і вражаючу єдність» – прагнення автора. (Річардс, 1990, с. 54) А ефект метафори, згідно Річардса, це не менш значуще, і часто більш істотне, ніж проста наявність між речами схожих рис.

Наступним кроком став герменевтичний підхід до дослідження метафори, запропонований французьким дослідником П. Рікером. Він представив герменевтичну модель метафори, що спирається на ідеї філософської герменевтики і пов'язує метафору з найбільш глибоким поглядом на світ. П. Рікер стверджує, що «не може бути жодної адекватної теорії метафори без урахування процесів уяви і відчуття» (Рікер, 1990) але, разом з тим, він наполягає на семантичному, а не психологічному розумінні цих процесів. Поставивши завданням удосконалити теорію метафори і спираючись на семантичне розуміння уяви, П. Рікер виділяє три етапи здійснення метафоричного процесу. «Перший етап являє собою схематизований вимір. На даному етапі Рікер трактує уяву як свого роду «бачення», що впливає на логічне зближення різних ідей. Другим етапом уяви є образотворчий вимір. П. Рікер показує, що для здійснення асиміляції поява образів стає просто неминучою, тому що нові зв'язки будуть прочитуватися саме в них. Він вважає, що через образи здійснюється зближення ідей і зміна логічних відстаней. За думкою

Рікера, уявляти – значить будувати зв'язки через зображення. П. Рікер показує, що саме образи призводять метафоричний процес до конкретного завершення. Значення метафори тут дозволяє прочитати себе на образі. На третьому етапі, де відбувається скасування повсякденної референції, властивої буквальному значенню, уяві також відводиться вкрай важлива роль. Функція уяви полягає тут в тому, щоб відмежувати буквальні сенси». (Рікер, 1990)

Окрім цього можна виділити напрями вивчення метафори, які були популярні в 60-70 рр. ХХ століття:

1. «Семасіологічний напрямок, що вивчає схематичну структуру мовної метафори, семантичні процеси, що формують метафоричне значення, співвідношення це у вихідному та метафоричному значеннях, механізми утворення метафори, специфіку денотату мовної метафори, характер коннотативних елементів.

2. Ономасіологічний напрямок, що розглядає метафору з погляду її предметної віднесеності, з погляду співвідношення мовних одиниць із позамовними об'єктами.

3. Гносеологічний напрямок. Формуючи відсутні у мові значення, мовна метафора разом з іншими лексичними засобами бере участь у членуванні світу і в репрезентації дійсності – в цьому насамперед проявляються її пізнавальні функції. З цієї точки зору метафора як об'єкт дослідження виявилася надзвичайно привабливою не тільки для лінгвістів, але і для філософів, так як є одним із способів організації пізнавальної діяльності. Будується на основі метафор, і жодне знання не може бути організовано без участі метафори. Висловлювалася думка, що вивчення метафори може стати ключем до розуміння багатьох проблем сучасної науки, зокрема проблеми репрезентації нового знання.

4. Логічний напрямок, вивчає аспекти теорії референції. Основою цього напрямку є зазначена ще Аристотелем властивість метафори поєднувати два поняття. У загальному вигляді предметом вивчення мовної метафори з позиції теорії референції служить невідповідність між семантичними зв'язками мовної

метафори і очевидними логічними зв'язками, що існують між предметами і явищами дійсності.

5. Лінгвістичний напрямок, що займається виявленням та класифікацією мовних властивостей метафори (морфологічних, словотвірних, синтаксичних). Особливо детально вивчається синтаксис мовної метафори.

6. Психолінгвістичний напрямок, що вивчає мовну метафору в аспекті теорії мовотворення та сприйняття мови.

7. Експресіологічний напрямок – напрямок вивчення метафори, пов'язаний з описом її експресивних властивостей.

8. Лінгвістико-літературознавчий напрямок, що описує лінгвістичні властивості художньої метафори.

9. Лексикологічний напрямок, що розглядає опис і оформлення мовної метафори з погляду словникової практики». (Грабовська, 1997)

В основі ще одного вивчення метафори ХХ ст. лежить гіпотеза, висунута американськими дослідниками Д. Лакоффом і М. Джонсоном, згідно з якою метафора, що розглядається як «осмислення одного явища в термінології, властивої іншим явищам, є найважливішим способом створення мовної картини світу. Розуміються таким чином метафори, які отримали назву концептуальних та розглядаються в якості глибинних підстав, які формують уявлення людини про дійсність». (Lakoff & Johnson, 2003)

Останній етап дослідження метафори є міждисциплінарним. Він характеризується розглядом метафори не тільки з точки зору лінгвістики і філософії, але також психолінгвістики, когнітивної лінгвістики, нейропсихології та інших наук. Слід зазначити, що практично всі дослідники (лінгвісти, філософи, психологи) сходяться в тому, що метафора являє особливі когнітивні схеми, які раніше вважалися притаманними тільки поетичній мові. Тож останнє десятиріччя ознаменувалося появою свого роду підсумкових робіт, що розглядають феномен метафори максимально повно, від освітлення загального механізму її дії до аналізу конкретного її використання в текстах різної природи (наукових, мистецьких, філософських). Тут слід назвати насамперед праці М.

Turner «Metaphor, Metonymy and Biding», Kohrs «Einige Aspekte der Metaphern. Übersetzung im literarischen Werk».

1.2 Визначення поняття метафори та проблеми її класифікації

Як казав Аристотель: «Найважливіше за все – бути майстерним у метафорах». Саме Аристотель у своєму творі «Поетика» вперше дав визначення метафори. За Аристотелем, метафора (від грецького *metaphorá*, «перенесення»; композиція *meta* «після, позаду» і *phérein* «нести, принести») є результатом «аналогічного процесу перенесення позначення одного предмета на інший предмет». (Аристотель, 1983, с. 12)

Згідно з його баченням, цей перехід виглядає так:

1. «від однієї істоти до іншої (наприклад, «батько – ворон»)
2. від неживого до неживого (наприклад, «русло річки»)
3. від живого до неживого і навпаки (наприклад, «дерев'яна голова»)
4. від конкретного до духовного і навпаки (наприклад: «світла любов»)

Вважається, що метафора – це певне зображення явищ, предметів, ситуацій за допомогою таких слів і словосполучень, які часто вказують на зовсім інші предмети, явища або ситуації». (Аристотель, 1883) Основним принципом для перенесення значення служить зовнішня чи внутрішня подібність.

Отже, за ефектом перенесення розрізняють:

1. «яскраві метафори – в яких ефект перенесення очевидний.
2. мертві метафори – вони стали терміном і частиною лексики, ви їх більше не помічаєте, наприклад, «ніжка столу», «рукавичка». Вони також називаються вицвілими або звичайними метафорами.

3. лексикалізовані метафори – мертві метафори, які увійшли до словника за іншим значенням». (Seel, 1990)

«За часів античності існувало три традиційні види метафор: різка, стерта, розгорнута або генетична. В залежності від функцій та властивостей метафор, їх класифікували за:

1. мовним рівнем (лексичні, фразеологічні та граматичні метафори);

2. стилістичним рівнем (індивідуально-стильові та загально-стильові);
3. структурою (прості та розгорнені);
4. подібністю (зовнішній вигляд, колір, місце розташування, психологічні та фізіологічні враження);
5. напрямками розвитку, тематикою (перехід від живого до неживого і навпаки; від конкретного до абстрактного; антропоморфізми, зооморфізми);
6. функціональним рівнем;
7. граматичними характеристиками (частини мови та синтаксичні особливості)». (Schäffner, 2006)

Що ж до єдиної класифікації метафор, то дати таку намагалися багато лінгвістів, культурологів, філософів. Різні дослідники поділяли метафори за різними критеріями, класами та типами. Проте, нині, немає певної, достовірної класифікації метафор. Кожен дослідник виокремлює свої критерії.

Однією з робіт у цьому напрямі стала робота Дж. Лакоффа «Метафори, якими ми живемо». Всі метафори він ділить на два типи: онтологічні – метафори, що дозволяють бачити події, дії, ідеї як певну субстанцію, та орієнтаційні – метафори, що організують всю систему концептів по відношенню одна до одної. Суть метафори у цьому підході полягає у розумінні сутності одного виду в термінах сутності іншого виду, а одним із основних положень є те, що метафора формулює суспільний досвід, а не лише відтворює його.

Дж. Лакофф і М. Джонсон розуміли під метафорою «використання знаку однієї сфери (вихідної) на позначення компонента іншої (цільової) та виокремлювали такі типи метафоричних моделей:

1) «Орієнтаційні метафори, що пов'язані з орієнтацією в просторі: «верх – низ», «глибокий – мілкий», «всередині – ззовні» тощо.

2) Онтологічні метафори, що спираються на уявлення про неживі предмети як про живі істоти, а про людську душу як вмістилище почуттів. Таким чином певний людський досвід ототожнено з об'єктами або речами.

3) Структурні метафори, що дозволяють використовувати засоби однієї понятійної сфери для опису іншої – один концепт метафорично структуровано у термінах іншого». (Lakoff & Johnson, 2003)

Окрім цього метафори класифікують за ступенем поширеності та образності на дві групи – мовні та художні. Мовна метафора має системне вживання, вона відрізняється анонімністю та відтворюваністю. Художня метафора навпаки відрізняється невідтворюваністю у мові, індивідуальністю, авторством.

За класифікації П. Ньюмарка метафори поділяються на п'ять типів:

1. мертві або стерті метафори,
2. метафори-кліше,
3. звичайні або загальні,
4. інноваційні або адаптовані
5. креативні або “недавні”, так звані авторські або оригінальні метафори. (Newmark, 2008, p. 34)

Окрім цього, існує класифікація метафор за співвідношенням між поняттям перенесення та основним поняттям:

1. «Персоніфікація (це передача властивостей людини, на властивості і дії тварини і рослин, а також неживим істотам, тобто передача ознак живої істоти неживій істоті).
2. Деперсоніфікація (це наділення осіб, людей властивостями неживого, внаслідок якого люди зображуються позбавленими будь-яких людських якостей)
3. Алгоритія (це двопланове художнє зображення, що ґрунтується на приховуванні реальних осіб, явищ і предметів під конкретними художніми образами з відповідними асоціаціями, з характерними ознаками приховуваного)
4. Символ (на відміну від алгеорії вихідним пунктом виникнення символу є предмет, рослина, тварина, рідше людина)

5. Синестезія (це поєднання двох різних чуттєвих сприйнять у будь-якій комбінації зору, слуху, смаку, нюху чи дотику)». (Schäffner, 2006)

1.3 Специфіка метафори у філософському тексті як інструмент його розуміння

Питання про функції метафори, про роль, яку вони відіграють (можуть, повинні відігравати) у філософському тексті, так чи інакше обговорюється протягом усього розвитку філософії. Можна розмежувати чотири основні позиції філософів щодо метафори. По-перше, повне заперечення відігривання хоч якоїсь ролі метафор у філософському міркуванні. По-друге, різні обмеження, що накладаються на застосування метафор у філософських текстах. По-третє, концепція необхідності та навіть неминучості застосування метафор для розробки онтологічних структур. По-четверте, визнання корисності метафор, але лише на початковій стадії міркувань.

Згідно з першою точкою зору, метафорам не місце у філософії, вони несумісні з її цілями та завданнями. В історії філософії зустрічалося відверто негативне ставлення до метафори. Томас Гоббс писав: «Світло людського розуму – це зрозумілі слова, попередньо очищені від будь-якої двозначності точними дефініціями. <...> Метафори ж і безглузді двозначні слова, навпаки, суть щось на зразок *ignes fatui* (блукаючих вогнів), і міркувати з їхньою допомогою – блукати серед незліченних безглуздостей. Результат, до якого вони призводять, є суперечність і обурення чи зневага. Таким чином, якщо метафора проникне у філософію, вона принесе лише шкоду і плутанину, від ясності, аргументованості, логічності, послідовності. Від метафор потрібно позбавлятися, як помилок і помилок, піддаючи ретельній перевірці весь хід міркування». (цит. за Грабовська, 1997) Обмеженість подібної точки зору очевидна хоча б тому, що точність і однозначність, до якої закликає Т. Гоббс, часто просто неможлива у філософському тексті, який описує невидимі світи, соціальну дійсність, моральність і т.д. Зараз, мабуть, мало хто з дослідників вимагає повного звільнення мови філософії та науки від метафор. Так, Х. Ортега-

і-Гассет справедливо зауважує: «Коли той чи інший автор дорікає філософії у використанні метафор, він просто визнається, що не розуміє і філософію, і метафору». (Ортега-і-Гассет, 1992)

Але питання обмеження застосування метафор у філософії залишається відкритим. Можливо кілька варіантів обмеження:

1. не змішувати метафори та теоретичні концепції, аргументи, поняття;
2. не вживати метафори дуже часто;
3. не використовувати метафори у певних функціях.

«Традиційно слова, що застосовуються в галузі філософського знання, поділяються на три групи:

1. Слова, що виражають поняття, неспецифічні для філософського знання, але застосовувані для ілюстрації філософських положень.

2. Слова, що виражають поняття філософського характеру, що не перебувають на рівні узагальнення категоріальної філософії.

3. Слова, що виражають категорії філософії». (Russell, 1996)

Прагнення обмежити використання метафор у філософії призводить до того, що метафору відносять лише до першої категорії слів. Але подібне обмеження виявляється досить уразливим, якщо усвідомити той факт, що філософська термінологія якраз на рівні категорій історично утворена багато в чому на основі метафор.

Думка про те, що метафору у філософії не потрібно використовувати надто часто, має досить серйозні причини. Аристотель вважав, що «мова, яка сформована з одних метафор, стає загадкою. Таємничість та наявність навмисно прихованих сенсів характерні для релігійної містики, а не для філософії». (Аристотель, 1983, ст. 127)

Але застосування метафори іноді неминуче, що стає на захист третьої позиції. Буває так, що в мові немає слів, щоб прояснити нові смисли філософа. Тоді деякі філософи, зокрема Ф. Ніцше, не просто часто використовують метафору, а відкрито визнають метафору основним способом прояснення складних філософських проблем.

Метафори у філософському тексті грають різні ролі, виконують різні функції. Класифікації цих функцій можуть бути різними. За основу даної класифікації взято традиційне виділення у структурі філософського знання тематичних розділів – онтології, гносеології, аксіології з двома головними напрямками: естетичним та етичним.

Онтологічна функція метафори ґрунтується передусім на забезпеченні реальності, що конструюється та виражається в метафорі. Вона служить засобом заповнення прогалів у словнику, оновлення мови, накопичення та формування багатства мовних ресурсів. Але онтологічна функція метафори не зводиться лише до номінативної діяльності; метафора створює як нові слова – нову термінологію, так і цілі мовні картини. Ернест Кассіерер назвав метафору «основним інструментом виникнення міфу, бо метафора дозволяє намалювати картину невидимого, божественного, духовного світу». (цит. за Грабовська, 1997, ст. 8)

Гносеологічна функція має низку підфункцій. Метафора у філософському тексті грає пояснювальну та інструментальну роль: пояснити фундаментальні поняття філософії та їх взаємозв'язок іноді неможливо без використання метафори. Також вона служить інструментом пізнання, так як без її використання іноді досить складно вичленувати фрагмент дійсності, що цікавить дослідника. Пояснювальна функція метафори полягає насамперед у тому, що філософська метафора здійснює ототожнення відмінних один від одного предметів з метою роз'яснення термінології та розуміння суті філософської проблематики. Гносеологічне значення метафори у багатьох сучасних дослідженнях сприймається вже як доведене та очевидне. «Хоча лише десятиліття тому велися енергійні дебати з приводу законності метафор, в даний час погляд на метафори як на необхідний інструмент філософського пізнання настільки повсюдно прийнятий, що обговорюватися стало вже питання про те, як їх можна адекватно описати і витлумачити» (Кравець, 2014, ст. 40). Х. Ортега-і-Гассет вважає найважливішою функцією метафори – «бути знаряддям мислення, за допомогою якого нам вдається досягти найвіддаленіших ділянок

нашого концептуального поля. Метафора подовжує «руку» інтелекту. Без неї на нашому ментальному горизонті утворилася б порожня зона, яка формально потрапляє під сферу нашої думки, але фактично неосвоєна і необроблена» (Ортега-і-Гассет, 1992, ст. 233). Свою думку Х. Ортега-і-Гассет ілюструє наступним прикладом: «філософ має метафору «глибина душі». Якби «глибина душі» так само ясно сприймалася нашим поглядом, як, наприклад червоний колір, ми користувалися б для її позначення прямим найменуванням. Але справа в тому, що об'єкт, що цікавить нас, не тільки важко назвати, про нього навіть важко подумати. Він вислизає від нас, думка не може його вловити, і тут ми починаємо помічати, що метафора служить не тільки найменуванню, але й мисленню». (Ортега-і-Гассет, 1992, ст. 235)

Аксіологічна функція, що визначає цінність тієї чи іншої метафори, проявляється перш за все у етико-емоційній підфункції. Вона полягає у тому, що, впливаючи на емоції, метафора розставляє акценти, які дозволяють визначити ціннісні орієнтири. Ця функція дуже важлива, оскільки вибір метафори визначається системою цінностей автора; таким чином, ця функція перетікає у світоглядну функцію. Метафора служить формуванню світогляду, тобто сприяє формуванню у свідомості людини картини світу та системи цінностей, ставлення до світу. З іншого боку, саме ця роль метафори становить і небезпеку у філософському тексті, якщо виходити з припущення, що філософія має все-таки давати об'єктивне знання. Естетична функція метафори, будучи основною у поезії, художній творчості, є периферійною для філософського тексту.

1.4 Метафори у філософському тексті як об'єкт перекладознавства

Перша спроба створити перекладацьку методичку для метафор належить, безумовно, П. Ньюмарку. Він вказував на те, що перед перекладачем стоять два основні завдання: «вибір необхідного перекладацького принципу при роботі з текстом і переклад метафори. Будь-яка метафора, на його думку, має смислову складову з негативним або позитивним забарвленням, тому при перекладі необхідно дотримуватися двох правил:

- 1) оцінити вид смислової складової, на основі якої відбувається порівняння (позитивна/негативна);
- 2) визначити чи є вона конотативною чи денотативною». (Newmark, 1981, p. 39) Цей підхід був пізніше названий прескриптивним.

Розглянемо його докладніше.

1. «Загальні метафори П. Ньюмарк пропонував перекладати шляхом добору еквівалентної метафори зі схожим образним змістом. Наприклад, для перекладу виразу «doppelter Sinn» використовується стійка сполука в українській мові – «подвійний сенс». П. Ньюмарк також зазначає, що не зважаючи на подібності образів метафор двох мов різниця все одно буде присутня в силі їх впливу. Наприклад, «gutes Gewissen» перекладається як – «чиста совість». Однак при глибшому розгляді цих двох виразів можна помітити, що лексема «чиста» набагато сильніша в українській мові, ніж образ «gutes» в німецькій. У разі перекладу адаптованих метафор перед перекладачем постає важке завдання – передати метафору, зберігши стиль автора. Єдиний можливий спосіб, що застосовується тут – це прийом адаптації. Перекладачеві необхідно «підігнати» метафору в мові перекладу до форми та змісту авторської. Якщо це неможливо – відбувається пошук аналога зі схожим змістом, а форма метафори йде на другий план.

2. Під час перекладу оригінальних метафор П. Ньюмарк закликає користуватися дослівним перекладом, щоб зберегти авторський стиль. Однак, якщо метафора містить культурну складову, яка буде незрозумілою для носіїв мови перекладу, метафору слід адаптувати за образом, а в деяких випадках навіть зняти цю образність. Наприклад, «in's Schwarze treffen» важко передати українською мовою зі збереженням рівноцінної лексеми т.к. в українській немає рівноцінної метафори. Перекладачеві доводиться змінювати образність. Отже, переклад звучатиме так: «потрапити в яблучко». Зі стертими метафорами у перекладача зазвичай не виникає труднощів, оскільки вони мають постійні еквіваленти українською мовою. Наприклад, для «kühles Wort» знаходиться еквівалентна метафора «холодне слово».

3. При перекладі метафор-кліше перекладачеві необхідно приділити увагу вживаним виразами. Якщо відсутній рівнозначний експресивний аналог, краще жертвувати образністю метафори, щоб уникнути її помилкового сприйняття. Однак якщо еквівалентну за виразністю метафору можна знайти, необхідно підставляти її. Наприклад: «keine Auge haben» – для надання яскравості та виразності перекладається як «закривати на це очі».

4. Щоб правильно перекласти недавню метафору, П. Ньюмарк пропонує користуватися алгоритмом перекладу звичайних неологізмів: проаналізувати складові, зрозуміти їх значення, а потім або підібрати еквівалентний неологізм мови перекладу або створити новий за допомогою певного прийому перекладу. Наприклад, «Warten-können» українською мовою перекладається за допомогою калькування як «вміння чекати». (Newmark, 1981)

Узагальнюючи, П. Ньюмарк запропонував такі прийоми перекладу метафор:

- «Передача того самого образу мовою перекладу.
- Заміна образу вихідної мови у мові перекладу (що відповідає культурі мови перекладу).
- Переклад метафори порівнянням із збереженням образу (з ослабленням сили метафори).
- Переклад метафори порівнянням із збереженням сенсу (втрата сили).
- Трансформація метафори та передача сенсу (втрата явної метафори).
- Стирання (якщо метафора надмірна)
- Використання тієї ж метафори, що є відповідником у мові перекладу». (Newmark, 1981)

За допомогою першого передаються найрізноманітніші структури, які мають міжнародний характер. І тут образ метафори зберігається у перекладі без будь-яких змін. При другому способі образна основа у перекладі залишається незмінною, проте, з певними змінами лексичного чи граматичного характеру. Один із компонентів словосполучення може замінитися – іншим, близьким йому

за значенням. Повна заміна образу, найчастіше, пов'язана із збереженням експресивного забарвлення, що є важливішим, ніж передача функціонально-стилістичної приналежності. Повна заміна основи образу може вважатися адекватною лише у тому випадку, якщо вона повністю передає сенс висловлювання та його експресивно-емоційне забарвлення. Для перекладознавства особливо важливо розділяти метафори на конвенційні, тобто стерті, мовні метафори і метафори авторські, тобто індивідуальні, креативні та мовленнєві. В. Н. Комісаров акцентує увагу на тому, що від типу метафори залежить і спосіб її перекладу. При перекладі конвенційних метафор (тих, що відображають систематичні, зафіксовані в досвіді, кореляції між явищами, структурують повсякденну концептуальну систему людини) слід використати загальноживаний аналог, тоді як авторські метафори слід перекладати якомога ближче до оригіналу.

Цей підхід вважається традиційним, але у його застосуванні проявляється безліч недоліків. По-перше, П. Ньюмарк точно не описує, який алгоритм слідувати при виборі прийому перекладу. По-друге, його правила надто абстрактні і не враховують структурну та функціональну особливість обраної метафори у контексті культури.

Що ж стосується іншої класифікації перекладу, запропованої В. Комісаровим, він виділяє наступні прийоми:

- «Повний переклад залишається провідним прийомом перекладу метафор, т.к. перше завдання перекладача – передати метафору у вихідному вигляді. Його можна назвати повним еквівалентним перекладом. Враховуючи випадки, коли неможливо передати метафору в первозданному вигляді мовою перекладу, використовуються три прийоми: заміна на лексичному, на морфологічному та синтаксичному рівнях. Це відбувається, бо німецька та українська мають різні системи мови.

Також можна виділити прийом контекстуальної заміни. Цей випадок є необхідним способом вирішення перекладацьких труднощів, коли метафоричні образи розходяться у двох культурах і еквівалентний переклад, навіть із

замінами, є неможливим. Тоді перекладач використовує іншу метафору, характерну для культури мови перекладу зі схожим сенсом. Включення даного прийому до списку обумовлено тим, що перекладач повинен прагнути зберегти образність сказаного речення будь-якими способами замість того, щоб просто прибрати його.

- Наступним прийомом виділяють деметафоризацію, тому що через різницю картин світу перекладач може бути змушений вдатися до стирання образності метафори, залишаючи лише буквальне значення. Цей прийом може використовуватися при культурно-асоціативно-конотативному відмінностях картин світу, коли одне й те саме поняття несе в собі різну конотацію для представників конкретної нації». (Комиссаров, 1990)

Розглянемо також основні види перекладацьких трансформацій згідно з класифікацією, запропонованою В.М. Комісаровим:

1. «Лексичні трансформації:

- a) **Транскрипція та транслітерація** – це способи перекладу лексичної одиниці мови оригіналу (МО) шляхом відтворення її форми за допомогою букв мови перекладу (МП). При транскрипції відтворюється звукова форма іншомовного слова, а транслітерації його графічна форма (літерний склад).
- b) **Калькування** – це спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем або слів (у разі стійких словосполучень) їх лексичними відповідностями у МП. Сутність калькування полягає у створенні нового слова або стійкого поєднання МП, що копіює структуру вихідної лексичної одиниці.
- c) **Конкретизацією** називається заміна слова чи словосполучення МП з більш широким предметно-логічним значенням словом і словосполученням МП з вузьким значенням. У результаті застосування цієї трансформації створювана відповідність і вихідна лексична одиниця виявляються в логічних відносинах включення: одиниця МО виражає родове поняття, а одиниця МП – видове поняття, що входить до неї.

- d) **Генералізацією** називається заміна одиниці МО, що має більш вузьке значення, одиницею МП з ширшим значенням, тобто процес, зворотній до конкретизації. Відповідність, що створюється, виражає родове поняття, що існує у МО – видове.
- e) **Модуляцією чи смисловим розвитком** називається заміна слова чи словосполучення МО одиницею МП, значення якої логічно виводиться із значення вихідної одиниці. Найчастіше значення співвіднесених слів в оригіналі та перекладі виявляються при цьому пов'язаними причиннонаслідковими відносинами.
- f) **Контекстуальна заміна** – пошук відповідника; нерегулярний, винятковий спосіб перекладу одиниці МО, придатний лише для конкретного контексту.
- g) **Лексичні додавання** – введення додаткових слів. Причиною може бути відмінність синтаксису, граматики, відсутність чітких лексико-семантичних еквівалентів у МП, а також стилістичні особливості.
- h) **Лексичні опущення** передбачає ігнорування у процесі перекладу деяких семантично надлишкових слів, які не несуть важливого смислового навантаження.

2. Граматичні трансформації:

- a) **Дослівний переклад** (синтаксичне уподібнення) – це спосіб перекладу, у якому синтаксична структура оригіналу перетворюється на аналогічну структуру ПЯ. Цей тип «нульової» трансформації застосовується у тих випадках, коли в ІМ та ПЯ існують паралельні синтаксичні структури. Синтаксичне уподібнення може призводити до повної відповідності кількості мовних одиниць та порядку їх розташування в оригіналі та перекладі.
- b) **Членування речення** – це спосіб перекладу, за якого синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється на дві або більше предикативні структури ПЯ. Трансформація членування призводить або до перетворення простої пропозиції ІМ на складну пропозицію ПЯ, або

до перетворення простого чи складного пропозиції ІВ у дві чи більше самостійних пропозиції в ПЯ.

- с) **Об'єднання речень** – це спосіб перекладу, за якого синтаксична структура в оригіналі перетворюється шляхом з'єднання двох простих речень в одну складну.
- д) **Граматичні заміни** – це спосіб перекладу, при якому граматична одиниця в оригіналі перетворюється на одиницю ПЯ з іншим граматичним значенням. Заміні може піддаватися граматична одиниця ІМ будь-якого рівня: словоформа, частина мови, член речення, речення певного типу.

3. Лексико-граматичні трансформації:

- а) **Антонімічний переклад** – це лексико-граматична трансформація, при якій відбувається заміна ствердної форми МО на негативну форму в МП або, навпаки.
- б) **Описовий переклад** – спосіб перекладу, що використовується в тих випадках, коли не існує іншої можливості передачі мовної одиниці внаслідок відсутності еквівалентів та аналогів у МП. Описовий переклад полягає у передачі значення іноземного слова за допомогою більш-менш поширеного пояснення.
- с) **Компенсація** – це спосіб перекладу, у якому елементи сенсу, втрачені під час перекладу одиниці, передаються у тексті перекладу будь-яким іншим засобом, до того ж необов'язково у тому самому місці тексту, що у оригіналі. Таким чином, заповнюється (компенсується) втрачений зміст, і, загалом, зміст оригіналу відтворюється з більшою повнотою». (Комиссаров, 1990)

Висновки до першого розділу

Метафора як мовне явище має величезну історію: від найпростішого засобу прикраси мови за часів Аристотеля до розвитку окремої науки, присвяченої метафорі. Її розвиток та дослідження пов'язані з іменами таких

мовознавців як А. Річардс, М. Блек, Дж. Лакофф, М. Джонсон, П. Рікер. Класифікації метафор представленні різними дослідниками охоплюють усі можливі аспекти цього мовного явища. Так наприклад існує класифікація за ефектом перенесення, що виокремлює:

1. яскраві метафори
2. мертві метафори
3. лексикалізовані метафори.

Дж. Лакофф усі метафори ділить на два типи: онтологічні та орієнтаційні. Пізніше Дж. Лакофф із М. Джонсоном запропонували класифікування метафори за ознакою вихідної сфери:

1. Орієнтаційні метафори
2. Онтологічні метафори
3. Структурні метафори.

Окрім цього, існує класифікація метафор за співвідношенням між поняттям перенесення та основним поняттям:

1. Персоніфікація
2. Деперсоніфікація
3. Алегорія
4. Символ
5. Синестезія.

Оскільки метафора є універсальним мовним феноменом, що виникає як результат зрушень існуючих смислових систем, понять, вона дає можливість для утворення нових сенсів. Для філософії метафора є адекватним, органічним способом її існування та виступає як форма вираження філософських ідей. Окрім цього її функції виходять далеко за межі мовного оформлення нових фактів, до них належать онтологічна та аксіологічна функції, що в свою чергу поділяється на підвиди. Важливим моментом є співвіднесеність функцій виконуваних метафорою з функціями самої філософії, враховуючи, очевидно, нетотожність різних філософських практик, дискурсів, напрямів. Задля максимального

відтворення еквівалентності при відтворенні метафор пропонується використання перекладацьких трансформацій:

1. «Лексичні трансформації»:

- Транскрипція
- Транслітерація
- Калькування
- Конкретизація
- Генералізація
- Модуляція чи смисловий розвиток
- Контекстуальна заміна
- Лексичне додавання
- Лексичне опущення

2. Граматичні трансформації:

- Дослівний переклад
- Членування речення
- Об'єднання речень
- Граматичні заміни

3. Лексико-граматичні трансформації:

- Антонімічний переклад
- Описовий переклад
- Компенсація

РОЗДІЛ II. ТИПОЛОГІЯ МЕТАФОР ТА ЇХ ФУНКЦІЇ У ТВОРІ Ф. НІЦШЕ «ЛЮДСЬКЕ, НАДТО ЛЮДСЬКЕ»

Як вже було зазначено, класифікацій метафор існує безліч, кожна з яких розглядає окремі аспекти цього явища. Однією із найпопулярніших та найповніших в перекладознавстві, є класифікація дослідника-лінгвіста Раймонда ван ден Брука. Відповідно до неї існує три типи метафор: лексикалізовані, конвенційні та метафори-неологізми. Розглянемо детальніше кожен із них.

2.1 Лексикалізовані метафори

Перша категорія включає ті, які поступово втратили свою унікальність і стали частиною усталеного семантичного запасу (або «лексикону») мови. Це так звані «лексикалізовані метафори, діапазон яких може варіюватися від простих «форматорів» до окремих лексичних одиниць та ідіом. Такі метафори також називають «мертвими». Відповідно до сучасної семантики в процесі «вмирання» метафори можна розрізнити різні етапи: перший етап «скам'яніння», майже неминучий, полягає в тому, що референція та підстава порівняння стають обмеженими умовностями. Наприклад, лисиця – «людина, яка схожа на лисицю тим, що вона хитра». Наступний етап настає тоді, коли визначення втрачає аналогічне відчуття. Наприклад, лисиця сприймається практично як синонім хитрої людини. Навіть на цьому етапі може зберігатися відчуття зв'язку між буквальним і перенесеним значеннями. Етап абсолютної «мертвості» досягається лише тоді, коли буквальне значення повністю вмирає; або ж, коли буквальне та перенесене значення психологічно розходяться настільки, що між ними більше не відчувається жодного зв'язку» (Вроеск, 1981).

Фрідріх Ніцше був не лише мислителем, а й майстерним письменником. Він умів метафорично викладати свої думки з величезною силою впливу на читача. У цьому випадку метафори допомагали йому виражаючи схожість сфер, які за звичайних умов не могли вступити в конгруентні експресивні відносини. Він сам писав про це так: «У мисленні треба вже мати те, що шукаєш». (цит. за Лютий, 2016, ст. 45) Ще Аристотель визнавав важливість метафори, «Але,

безумовно, найважливіше вміти знаходити метафори, передавати їх – значить бачити подібне». (Аристотель, 1983)

Перед кожним, хто займається філософією Ніцше чи навіть просто намагається зрозуміти його твори, постає складне завдання розшифровки метафор та декодування, адже усі думки, образи, концепти не прозорі, а часто замасковані і амбівалентно представлені.

Ніцше завжди прагнув чогось нового, про ще він пише: «Чого прагнуть усі творчі люди? Вони всі шукають нових мов: від старих мов вони завжди втомлюються: дух не хоче більше ходити по цих надто стоптаних тонких підшвах» (цит. за Ottmann, 2011). Однак у його текстах наявні й зрозумілі для більшості концепти та метафоричні вирази. Як приклад можна навести наступні:

- *am Horizonte des Lebens* – на горизонті життя
- *das vollkommene Weib* – ідеальна жінка
- *den Schatten legen* – кидати тінь
- *doppelter Sinn* – подвійний сенс
- *Gespenster der Vergangenheit* – привиди минулого
- *Vogel Phönix* – птах Фенікс
- *das Schicksal schlägt Wunden* – доля завдає рани
- *Cultus des Genius* – культ генія
- *durch den Erfolg getrübt sein* – затьмарюватися успіхом
- *in's Schwarze treffen* – потрапити в яблучко

Наступною підгрупою лексикалізованих метафор можна виділити ті, для побудови яких Ніцше використовує найменування, пов'язані із частинами тіла. Таким чином вони є зрозумілі абсолютно кожному.

- *das Herz für Sache haben* – сприймати близько до серця
- *Auf die Zunge legen* – питання лежить на язичі
- *höchstes Wohl in's Auge fassen* – зважати на найбільше благо
- *keine Augen haben* – закривати очі на щось

Також можна виокремити підгрупу антропологічних метафор, що описують певні риси характеру чи поведінки людини.

gutes Gewissen – чиста совість

- *kalter Blick – холодний погляд*
- *üble Angewohnheit – погана звичка*
- *das Gewissen ruhig lassen – заспокоїти совість*
- *Schärfe des Intellectes – гострота інтелекту*
- *Urtheilskraft leuchten zu lassen – блиснути розумом*

Не менш велику роль відіграють лексикалізовані метафори, що мають вищий рівень метафоричності.

- *Blüthe der Welt – квітка світу*
- *das Schiff der Menschheit – корабель людства*
- *Geduld zu spinnen – прясти нитку терпіння*
- *Goldwage der Kunst – золоті терези мистецтва*
- *Stufen des Menschen – сходини розвитку людини*
- *Wurzel der Welt – коріння світу*
- *die Bewahrerinnen des Alten – берегині давнини*

Окремо можна виділити лексикалізовані метафори, що пов'язані між собою тематикою, а саме – релгійною:

- *der Verführung unterliegen – піддаватися спокусі*
- *Last von Sünden – тягар гріхів*
- *letzter Tag des Gerichtes – останній день суду*
- *der Glaube überhandnähme – віра здобуде гору*
- *Kampf um 's Dasein – боротьба за виживання*

Велику роль Ніцше приділяє темі майбутнього.

- *Gespenster der Zukunft – привиди майбутнього*
- *Schmiede des Glückes und Unglückes – ковалі щастя і нещастя*
- *die Zukunft giebt die Regel dem Heute – майбутнє керує сьогоднішнім днем*

- *Gewalt über Für und Wider bekommen* – придбати владу над «за» та «проти»

Лексикалізовані метафори у творі Ф. Ніцше зустрічаються доволі часто. Вони є зрозумілими для більшості та у порівнянні із його авторськими метафорами несуть не стилістичну, а скоріше семантичну функцію. Окрім цього вони стають ключовими поняттями для формування філософських ідей Ніцше та подальшого їх розуміння читачем.

2.2 Конвенційні метафори

Друга категорія складається з великої групи «традиційних або конвенційних метафор, які є спільними для літературної школи, певного покоління, культури. Прикладом таких «спільних поетичних метафор» може бути – *Die Sonne lacht*. Для сучасних читачів такі метафори сміливі та поетичні, тоді як більшість інших вицвілі та химерні. Проте поза сумнівом їх можна чітко відрізнити від більш інституціоналізованих моделей загальної мови». (Вроєск, 1981)

Перш за все Ніцше був великим шанувальником античної культури, вважаючи її моделлю та прикладом для будь-якої іншої культури. Що ж було таким надзвичайно чарівним у грецькій культурі? Ніцше дав на це запитання таку відповідь: «Я побачив найсильніший інтелект греків, волю влади, бачив їх трепет перед нестримною енергією цих інстинктів». (Ottmann, 2011) Ніцше розробив ідею єдності та боротьби аполлонійської та діонісійської сил, що були створенні на основі поглядів Шопенгауера та Вагнера, образи яких детально описані у метафорах-неологізмах. Контекст античної культури у творі представлений наступним чином:

- *das Fass mit den Uebeln* – Пандора принесла посудину із лихами
- *das Geschenk der Götter* – подарунок богів
- *ein reiches Füllhorn* – багатий ріг достатку
- *das Herz der Welt* – серце світу
- *höhere Cultur* – вища культура

- *Nacht über Athen* – ніч в Афінах

Окремою темою Ніцше виділяє мораль. Вся традиційна мораль в його баченні набувала вигляду моралі рабів, яку він критикував і ненавидів, яка придушила в людині волю до життя, і смерть зробила нагородою. Ніцше дає нам низку характеристик такої моралі.

- *Angebliche Stufen der Wahrheit* – позірні сходи істини
- *Anwalt des Teufels* – адвокат диявола
- *spröde Ausländer-Ohren* – тугі вуха іноземців
- *Bündchen Holz zu liefern* – підкинути в'язку хмизу

На думку філософа рабська мораль панує в європейській свідомості і сприймається зазвичай як синонім загальної моральності, не задаючись питанням про її об'єктивність. Ніцше звинувачує людину, що за дотримання такої моралі вона просто ховається та лише шукає виправдання своєї нікчемності; що шукає порятунку в Бозі і тікає від труднощів. А головне, і це вже докори християнству, така мораль робить все заради інших, людина відмовляється від власного «я», готова бігти на допомогу ближнім. Отже, Ніцше критикує формулу, за якою людина має допомагати іншому. Християнська заповідь про любов до ближнього стає видом юродства, яка нічого не має спільного із реальним станом справ.

2.3 Метафори–неологізми

Третя категорія – це «приватні метафори, так звані «сміливі» новаторські, що належать окремим письменникам чи поетам та є неологізмами – *Die Sonne grinst*. Але тут непросто провести межі між метафорами-неологізмами і більш традиційними, оскільки багато новаторських метафор часто збігаються з метафоричними традиціями тієї чи іншої епохи, стилю чи школи». (Broeck, 1981)

«Хто вміє дихати повітрям моїх творів, той знає, що це повітря висоти, сильне повітря. Треба бути готовим до цього». (Stegmaier, 2012) Це висловлювання філософа можна вважати поетично сформульованою вказівкою на закритість його філософії, на її непрозорий характер. Звичайно, це є частиною

методу Ніцше, оскільки впливає з його переконання про відсутність істини і оскільки відповідає характеру нового мислення - його «експериментальної філософії», яка не може і не хоче бути нічим іншим, як безперервним експериментуванням. Так у тексті зустрічаються наступні метафори:

- *das übelste der Uebel* – найгірше з усіх лих
- *Mehr als vor dem Tode fürchtete* – боялися більше смерті
- *Surrogate des Krieges* – замітник війни (екстремальні подорожі англійців, гладіаторські бої римлян)

«Моя доля – показувати себе тільки під масками, я чесний з Вами, щоб зрадити себе» (Juta, 2018), – пише Ніцше своєму другу. Маски репрезентації та вираження, безсумнівно, також домінують у його творах. Так він навіть вводить їх як окремий образ у своїй авторській метафорі:

- *Seele von Masken* – душа маски (порожні всередині жінки)

Метафоричні маски Ніцше ускладнюють розуміння, навіть декодування його текстів. Можливо, доведеться чекати багато років, поки хтось нарешті зрозуміє усі явні та приховані сенси Ніцше. Однак частково він відкриває завісу та тлумачить деякі з них самостійно, даючи змогу звичайним читачам зрозуміти хід його думок. Як в наступних метафорах:

- *Ehrgeiz ein Surrogat des moralischen Gefühls* – Честолюбство - замітник морального почуття
- *Zeitalter der Kultur den Gürteln der Klimate entsprechen* – кліматичні пояси культури
- *Muttermilch der Bildung* – материнське молоко освіти

Про метафоричність своїх творів Ніцше висловився так: «Кожен благородний розум і смак» обирає свою «аудиторію» внаслідок тонких законів стилю. Вони створюють дистанцію, вони забороняють «вхід», так зване розуміння написаного. Натомість відкривають вуха тих, хто споріднений з

нашими вухами» (Juta, 2018). Він хоче, щоб його розуміли лише його однодумці, лише ті люди, з якими він належить до мислячої еліти. Таким чином вживання авторських метафор із прихованими сенсами цілком виправдано. Як наприклад:

- *ein gefährlicher Mensch* – небезпечна людина
- *Sammler von Ideen* – збирач ідей
- *vollkommene Lumpen* – абсолютна підлота
- *Wettermacher* – творці погоди

Ніцше парадоксальний, пише провокативно, часто полемічно, іноді навіть нігілістично. «Нігілізм – світоглядна позиція, суть якої полягає у ставленні до будь-якої речі або людини як до ніщо, а у вужчому значенні – у запереченні існування об'єктивної основи для визнання моралі або суспільного порядку» (Brock, 2015). Однак Ніцше йде далі. Його вимога полягає в тому, що нам потрібні нові, постнігілістичні, тобто життєстверджуючі цінності. «Філософи - як вираз декадансу. Релігія - як вираз декадансу. Мораль - як вираз декадансу. <...> А воля до влади: усвідомлення волі до життя». (цит. за Simonis, 2002) Тут Ніцше називає три нігілістичні дискурси - філософія, релігія та мораль, і тут же названа протиотрута - воля до влади. Тільки через неї можлива бажана «реалізація волі до життя». У своєму тексті Ніцше й представляє ці вектори за допомогою наступних авторських метафор:

Вектор філософії:

- *abgelegene Höhe* – відлюдна висота
- *Schlingen und Netze für unvorsichtige Vögel* – пастки та сітки для необережних птахів
- *Bogen des allzustraffen Denkens* – лук натягнутого мислення
- *freie Geister* – вільні уми
- *zerrissene metaphysische Saite* – розірвана метафізична струна

«Нігілізм на думку Ніцше став наслідком банкрутства колишніх цінностей, які виявилися фальшивими. Такою фальшивою цінністю для філософа була

релігія, тому він проголосив тезу про смерть Бога. Поки у світі панував Бог, у світі панував і порядок, закладений ним. А в цьому порядку було місце й людині. Тепер, коли «Бог помер», стверджує Ніцше, стає зрозуміло, що філософська та релігійна картини світу – це лише вираження людської потреби у сенсі та порядку. Насправді ж світ немає ніякого божественного плану, він хаотичний, і самі люди надають цьому світу сенсу, прагнучи захиститися від хаосу» (Brock, 2015). Вектор релігії представлений у творі наступним чином:

- *Alltags-Christ* – буденний християнин
- *antiker Opfergeräthschaften* – деякі античні містериї (релігії)
- *die blinden Schüler* – сліпий учень (християнин)
- *die Menschen der Liebe und Aufopferung* – люди любові та самопожертви (християни)
- *ein milderer Dämon* – більш м'який демон
- *Bauern-Religion* – селянська релігія (християнство)
- *Vererbung gesteigerte Verdummung* – успадковане отупіння (віра, що передається від батьків до дітей)

Підносячи духовне життя і мистецтво, Ніцше описує їх наступними авторськими метафорами:

- *Cultur der Männer* – культура чоловіків
- *die grössten Einbussen* – найбільші втрати
- *Genius der Cultur* – геній культури
- *Kunstrichter* – мистецькі судді
- *Morgenröthe der Aufklärung* – ранкова заграва Просвітництва
- *Renaissance - ein erster Frühling* – Ренесанс - перша весна
- *Wagen des Rhythmus* – візок ритму

Однак із повною недовірою філософ дивився на науку і мораль, вважаючи, що вони розглядають будь-який предмет з точки зору аналітики та розуму,

аналізуючи все через призму добра і зла, істини та помилковості. Однак такий підхід на його думку позбавляє життя мрії та фантазії. «Чи має життя домінувати над пізнанням, над наукою чи пізнання над життям? Яка з двох сил є найвищою та найбільш вирішальною? Немає сумнівів: життя є найвищою домінуючою силою». (Oberschmidt, 2011) Тому ці концепти представлені у тексті наступним чином:

- *kühles Wort* – холодне слово (мораль)
- *Schamtheiler der menschlichen Seele* – ганебні складники людської душі
- *Gefahren der zwanziger Jahre* – небезпеки двадцятилітнього віку
- *die grösste der Anmaassungen* – найбільша зухвалість

«Людина на думку Ніцше – це натягнутий канат між твариною та людиною. Тому цінність людини не в тому, чим вона є, а в тому, чим вона має стати. Однак для того, аби чогось досягти, спочатку слід позбутися всього «надто людського»: слабкості, потреби в співчутті та потреби співчувати. Тільки так, вважає Ніцше, можна подолати екзистенційну порожнечу. Але така людина – «надлюдина» – можлива не завдяки вихованню чи самовихованню, а завдяки розкритій, реалізованій, властивій їй від природи життєвій силі. Звідси заклик Ніцше: Будь самим собою! В іншому випадку ти будеш тільки манекеном, що мислить за загальним шаблоном!» (Oberschmidt, 2011) Тому концепт людини представлений у тексті досить різноманітно:

- *Bissiger Hund* – злостивий пес
- *der starke Charakter* – сильний характер
- *Haut der Seele* – шкіра душі
- *Mensch - Kreis* – людина-коло (об'єднує навколо себе людей)
- *Mensch - Leiter* – людина-драбина (обирає із ким дружити)
- *wahre Bescheidenheit* – справжня скромність (усвідомлення, що ми не є нашим власним творінням)
- *Feinde der Wahrheit* – вороги істини (переконання)

Окремо слід виділити підгрупу метафор, що поєднують у собі непеєднувані концепти. В них добре простежується вміння Ніцше використовувати мову конструювати нові поняття:

- *Kunst der hässlichen Seele* – мистецтво потворної душі
- *Rückgrat des Lebens* – хребет життя (професія)
- *Schriftstellerisches Malerthum* – письменницький живопис
- *Unschuldige Corruption* – невинна корупція (яку не критикують)
- *Tonkunst* – звукове мистецтво
- *Tonmalerei* – звукове малярство

Не менш цікавою підгрупою авторських метафор є та, що несе у собі відтінок іронічності.

- *an den Köder anbeissen* – клюнути на наживку
- *ein lösenswerthes Problem* – варта розв'язання проблема
- *grosse Küche* – велика кухня (велика держава)
- *langes Gespräch* – тривала розмова (шлюб)
- *Oligarchen des Geistes* – олігархи духу

Деякі мислителі висували припущення, що філософію Ніцше не можна зрозуміти чи проаналізувати, не враховуючи його висловлювання про жінок. Так висловлювалося припущення, що роботи Ніцше виявилися основою деяких феміністських теорій і роблять у результаті такий висновок: «у той час, як Ніцше кидає виклик традиційним ієрархіям між розумом і тілом, розумним і ірраціональним, природою і культурою, істиною і вигадкою - тим ієрархіям, які принижували і виключали жінок із суспільного життя, його висловлювання про жінок і використання ним жіночих і материнських метафор ставлять у глухий кут спроби деяких проголосити Ніцше поборником фемінізму чи гідності жіночої статі.»

- *Unfreiheit der goldenen Wiege* – неволя золотої колиски (догляд жінки за чоловіком)

- *widrige Medicin* – відразливі ліки (шлюб для духовних чоловіків)
- *Meer angenehmer Thränen* – море приємних сліз
- *unbewusste Schwangerschaft* – неусвідомлена вагітність
- *weibliche Intellect* – жіночий інтелект

Окрему велику підгрупу авторських метафор складають метафори, в яких Ніцше використовує імена діячів мистецтва, письменників, музикантів, деякі з яких навіть були його друзями. Наприклад в 1868 году Ніцше знайомиться з Ріхардом Вагнером. Він вирізнявся від звичного філологічного оточення філософа на той час. Їх об'єднала духовна спільність: спільне захоплення мистецтвом давніх греків, любов до творчості Шопенгауера, мрії про перебудову світу та відродження духу нації. Однак їх дружба тривала недовго: близько трьох років. Ніцше не зміг прийняти змін, що відбувалися у Вагнеру. На його думку в ньому змінився погляд на їх спільні ідеали, він почав критикувати його компроміси зі світом. Образ Вагнера у творі представлений такими метафорами:

- *Mischung von Mephistopheles und Wagner* – суміш Мфистофеля та Вагнера (чоловіки за часів Ніцше)
- *Richard Wagner's unheilbare Romantik* – невиліковний романтизм Ріхарда Вагнера
- *Gleichgewicht der Freundschaft* – рівновага дружби

Не менше вплинув на становлення філософських ідей та поглядів Ф. Ніцше Артур Шопенгауер. Ніцше унаслідував його позицію щодо того, що хоча у основі людини лежить її воля, опанувати її чи навколишній світ нікому не вдається. Ніцше розширив цю теорію, додавши «волю до влади». Тож Шопенгауер представлений у тексті Ніцше наступним чином:

- *Schopenhauer's blinde Wille zur Moral* – шопенгауерівська сліпа воля до моралі
- *Schopenhauer's Metaphysik* – метафізика Шопенгауера

- *Schopenhauer's religiös-moralischer Menschen- und Weltdeutung* – шопенгауове релігійно-моральне витлумачення людини

Окрім цього, Ніцше звертається до таких імен як Руссо, Плутарх, Сократ, Кальдерон, Гомер. Когось із них він відкрито критикує, засуджує, висловлює неповагу. Як наприклад – Шекспір. Ніцше вважав його переоціненим, досить посереднім письменником. Або Кальдерон, що став предметом критику через свою прихильність до християнства. Декого Ніцше звеличує, як Петрарку, Вольтера, Сократа.

- *«Grosser Barbare» Shakespeare* – великий варвар Шекспір
- *Formlosigkeit des Fausts* – безформність Фауста
- *Aberglaube Rousseau's* – забобони Руссо (вірив у дивовижну доброту людини)
- *die Fahne der Aufklärung* – прапор просвітництва (прапор з трьома іменами: Петрарка, Еразмус, Вольтер)
- *die Helden Plutarch's* – герої Плутарха
- *homerischen Phantasie* – гомерівські фантазії
- *Proteus-Natur* – протеївська натура (жінки з любові)
- *sibyllinische Orakel* – пророцтва Сивіли (висловлювання жінок)
- *sokratische Verzauberung* – сократичні чари
- *Superlativ Christenthume des Calderon* – перенаголошене християнство Кальдерона

Висновки до другого розділу

Проаналізувавши роботу Ф. Ніцше «Menschliches, Allzumenschliches. Ein Buch für freie Geister», було виявлено їхню насиченість метафорами, що дозволяє говорити про створену філософом своєрідну мову символів, яка виражає його оригінальне філософське світорозуміння та світовідчуття. Філософські погляди Фрідріха Ніцше, оформлені образними лексичними засобами і виступають як ідентифікуюча характеристика його стилю, мають загальнокультурне значення, оскільки до сьогодні його філософія викликає жваві дискусії як серед фахівців, так і серед звичайних читачів.

Найменування, що використовуються для представлення того чи іншого концепту, утворені за допомогою вторинних номінацій, отже реалізація когнітивних моделей можлива з використанням метафоричних конструкцій. Таким чином відомі для всіх конотації набувають зовсім нових значень. Найкраще це простежується у корпусі авторських метафор, які складають найбільшу частку. Другі за кількістю лексикалізовані метафори, що є усталеними частинами лексикону. Найрідше зустрічаються у тексті конвенційні метафори, що характерні для певного проміжку часу чи простору. Це вказує на те, що мова філософа унікальна завдяки використанню виразних, метафоричних конструкцій для означення існуючих, давно знайомих предметів дійсності, що базуються однак на його індивідуальному специфічному володінні лінгвістичними знаннями.

РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ НІМЕЦЬКОМОВНИХ МЕТАФОР УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У ТВОРІ Ф. НІЦШЕ «ЛЮДСЬКЕ, НАДТО ЛЮДСЬКЕ»

Роль перекладача під час роботи з філософськими текстами неможливо переоцінити, оскільки це широке поле недорозуміння, неправильного тлумачення та культурних відмінностей. Загалом труднощі перекладу таких текстів визначаються їх оригінальністю та експресивністю, які виражені не безпосередньо, а за допомогою метафор та інших стилістичних засобів. Метафора складна тим, що несе у собі нове значення, яке має бути передано адекватно мовою перекладу. Отже, перед перекладачем стоїть дуже складне завдання – перекласти метафору, не втративши її особливої конотації.

Базуючись на класифікаційній моделі мовознавця Уве К'яра (1988), для порівняння перекладу метафоричних виразів у тексті оригіналу і результатів перекладу на іншу мову, можна виділити такі види.

- «Група 1: у цій категорії знаходяться метафори, які зберігають при перекладі повну еквівалентність» (Kjær, 1998). Приклад: «*Mischung von Mephistopheles und Wagner – суміш Мнфістофеля та Вагнера*».

- «Група 2: тут ми знаходимо метафори, які демонструють часткову еквівалентність. Наприклад, метафора може мати формальну еквівалентність, але не мати семантико-лексичної еквівалентності, або навпаки» (Kjær, 1998). Приклад: «*...sodass Denken ein Nachreden war und aller Genuss der Rede und des Gesprächs in der Form liegen musste*» – «*...тож мислення було відлунням, а вся насолода від промови й розмови мусила міститися у формі*».

Тут Ніцше грає в складну гру слів, звуків і значень, які майже неможливо відтворити в перекладі. Іменник «Nachreden» є субстантивною формою дієслова «nachreden», воно має кілька значень, а саме: повторювати, на когось робити наклеп, пліткувати. Далі він використав той самий корінь «Rede» (промова), а потім слово «Gespräch» (розмова). «Nachreden» перекладається як «повторювання», тому що це головне значення, яке було важливим для Ніцше, але для нього також були важливі відлуння інших значень слова, втрачених при

перекладі. Відтворення алітерації німецького речення українською мовою виконано поєднанням однокорених слів «мова» («Rede») і «розмова» («Gespräch»), однак втрачено еквівалентність слова «Nachreden».

- «Група 3: Ця категорія включає вирази, які не перекладаються як метафори мовою перекладу. В принципі, будь-який метафоричний вислів можна перефразувати та перефразувати «нормальною мовою», за рахунок чого метафоричність та її ефект втрачаються при такій семантичній інтерпретації. Тому неметафоричний варіант загалом сприймається як стилістично спрощений» (Kjär, 1998). У своєму дослідженні К'яр говорить про нейтралізацію метафори. К'яр називає слово або вираз, що використовує при заміні, «нейтралізатором». Приклад: «*Denn Allzuvielen fehlen die Augen, ihn zu sehen*» - «Однак більшість просто цього не бачить».
- «Група 4: метафоричний вираз у вихідній мові не має еквівалента в мові перекладу» (Kjär, 1998). Як приклад, «*Nächsten-Hass. – Gesetz, wir empfinden den Anderen so, wie er sich selber empfindet – Das, was Schopenhauer Mitleid nennt und was richtiger Ein-Leid, Einleidigkeit hiesse – , so würden wir ihn hassen müssen, wenn er sich selber, gleich Pascal, hassenswerth findet*» - «Ненависть до ближнього. – Якщо припустити, що ми сприймаємо Іншого, як він сам себе сприймає – Те, що Шопенгавер називає співчуттям і що правильніше було би назвати **в-чуттям**, вчуттєвістю – , то ми мусили би його ненавидіти, якби він сам себе, як Паскаль, уважав гідним ненависті.»

По-перше, тут в одному реченні Шопенгавер і Паскаль, християнство і антихристиянство. Це речення настільки насичене сенсами. Однак найскладніше те, що в це речення Ніцше вбудовує абсолютний неологізм, який важко не лише перекласти українською, а й зрозуміти самому носію мови. Якщо слово «Entsinnlichung» можна реконструювати, то слово «Einleid» – ні. А Ніцше ще й утворює від нього прикметник «einleidig» і субстантивує його у вигляді абстрактного іменника – «Einleidigkeit».

3.1 Способи перекладу лексикалізованих метафор

Як вже було зазначено до лексикалізованих метафор належать такі метафори, які втратили стилістичне забарвлення та стали частиною лексики тієї чи іншої мови. Розглянемо переклад даних німецькомовних метафор, що взяті із тексту Ф. Ніцше «Людське, надто людське. Книга для вільних умів», та їх українські переклади.

- «*Wie es ihm gefällt, leidend stillzusitzen, **Geduld zu spinnen**, in der Sonne zu liegen!*» (Nietzsche, 1886, 5) – «Як йому подобається сидіти, страждаючи, **прясти нитку терпіння**, лежати на сонечку!» (Ніцше, 2012, 5)

Переклад метафори *Geduld zu spinnen* у даному реченні здійснюється за допомогою використання перекладацької трансформації, а саме – лексичного додавання та введення образу нитки. Окрім цього був використаний прийом перестановки. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 4 групи.

- «*Du solltest **Gewalt über dein Für und Wider bekommen** und es verstehn lernen, sie aus– und wieder einzuhängen, je nach deinem höheren Zwecke*». (Nietzsche, 1886, 6) – «Вам слід **придбати владу над «за» та «проти»** та навчитися чипляти та знімати ці ярлики відповідно до вашої вищої мети». (Ніцше, 2012, 6)

Ця метафора перекладена за допомогою декількох перекладацьких трансформацій, а саме – перестановки та конкретизації. Лексема *bekommen* була передана більш точним українським словом *придбати*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Unsre Bestimmung verfügt über uns, auch wenn wir sie noch nicht kennen; es ist **die Zukunft, die unserm Heute die Regel giebt***». (Nietzsche, 1886, 7) – «Наша доля керує нами, навіть якщо ми цього ще не знаємо; це **майбутнє, яке керує нашим сьогоднішнім днем**». (Ніцше, 2012, 7)

При перекладі цього речення перекладачем була використана трансформація контекстуальної заміни, під час якої вираз *die Regel geben* був перекладений як *керувати*. Окрім цього вжито перестановку. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 4 групи.

- «*Mit der Absicht, schlicht zu verstehen, was die Schrift sagen will, aber nicht einen **doppelten Sinn** zu wittern, ja vorauszusetzen*». (Nietzsche, 1886, 8) – «*Намагатися просто збагнути те, що нам хоче повідомити написане, а не запідозрювати, ба навіть припускати, якийсь **подвійний сенс***». (Ніцше, 2012, 8)

Лексикалізована метафора *doppelter Sinn* перекладена у даному реченні за допомогою прийому калькування – *подвійний сенс*, що забезпечило повну еквівалентність. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Das Schiff der Menschheit, meint man, hat einen immer stärkeren Tiefgang, je mehr es belastet wird*». (Nietzsche, 1886, 15) – «*Корабель людства, як вважають, має тим більшу осадку, чим більше його навантажують*». (Ніцше, 2012, 15)

Лексикалізована метафора *Schiff der Menschheit* перекладена у даному реченні також за допомогою прийому калькування – *корабель людства*, що забезпечило повну еквівалентність. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Diese sind zwar eine **Blüthe der Welt**, aber durchaus nicht der **Wurzel der Welt** näher*». (Nietzsche, 1886, 29) – «*Та вони хоча й ближчі до **квітки світу**, утім, аж ніяк не ближчі до **кореня світу***». (Ніцше, 2012, 29)

Перша метафора у реченні перекладена за допомогою прийому генералізації, оскільки вузький німецький термін *Blüthe* передано українською мовою ширшим терміном *квітка*. Друга метафора перекладена за допомогою дослівного перекладу та граматичної заміни. За класифікацією К'яра ці метафори відносяться до 2 групи.

- «*Der Freigeist, der das Fehlerhafte dieser Art zu schliessen nur allzu häufig kennen lernt und an ihren Folgen zu leiden hat, **unterliegt oft der Verführung, die entgegengesetzten Schlüsse zu machen***». (Nietzsche, 1886, 31) – «*Вільний ум, який надто часто вчиться приймати хибні рішення такого виду і страждає від наслідків цього, **часто піддається спокусі прийняття протилежних висновків***». (Ніцше, 2012, 31)

Лексикалізована метафора *der Verführung unterliegen* перекладена українською мовою за допомогою перекладацької трансформації дослівного перекладу, що передає її як *піддатися спокусі*. Окрім цього вжито перестановку. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Diess ist die schauderhafte Frage, welche ihr Anblick auf die Zunge legt*». (Nietzsche, 1886, 34) – «*Ось те моторошне питання, що лежить на язичку при їхньому вигляді*». (Ніцше, 2012, 34)

Дана лексикалізована метафора *auf die Zunge legen* перекладена за допомогою дослівного перекладу *лежати на язичку* та перестановки. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Der Verfasser der «Psychologischen Beobachtungen» hat gleichen scharf zielenden Schützen, welche immer und immer wieder in's Schwarze treffen zugesellt*». (Nietzsche, 1886, 36) – «*Автор «Психологічних спостережень» додав тих самих влучних стрільців, які знову і знову влучали в яблучко*». (Ніцше, 2012)

Метафора *in's Schwarze treffen* використана у тексті оригіналу передана українською мовою за допомогою заміни образності та використання відповідника із мови перекладу *влучити в яблучко*. Також був використаний прийом перестановки. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 4 групи.

- «*Ein guter Autor, der wirklich das Herz für seine Sache hat, wünscht, dass Jemand komme und ihn selber dadurch vernichte*». (Nietzsche, 1886, 39) – «*Добрий автор, який справді близько до серця сприймає свою справу, бажатиме, аби хтось прийшов і знищив його самого*». (Ніцше, 2012, 39)

Переклад метафори *das Herz für Sache haben* у даному реченні здійснюється за допомогою використання перекладацької трансформації, а саме – конкретизації, в результаті якої лексема *haben* передана більш вузьким поняттям *сприймати* та лексичного додавання – *близько*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 4 групи.

- «*Die Frauen, die **Bewahrerinnen des Alten**, haben auch dieses Survival treuer bewahrt*». (Nietzsche, 1886, 64) – «Жінки, ці **берегині давнини**, краще зберегли і цей пережиток». (Ніцше, 2012, 64)

Лексикалізована метафора *Bewahrerinnen des Alten* перекладена українською мовою за допомогою перекладацької трансформації калькування, що передає її дослівно як *берегині давнини*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Ebenso ist jener **kalte Blick**, welchen Vornehme gegen ihre Bedienten haben, ein Ueberrest jener kastenmässigen Abgränzungen zwischen Mensch und Mensch*». (Nietzsche, 1886, 64) – «Подібним чином той **холодний погляд**, який дворяни кидають на своїх слуг, є залишком тих кастових розмежувань між чоловіком і чоловіком». (Ніцше, 2012, 64)

Переклад метафори *kalter Blick* у даному реченні здійснюється за допомогою використання калькування – *холодний погляд*, що забезпечує її повну відповідність. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Jemand hatte die **üble Angewohnheit**, sich über die Motive, aus denen er handelte und die so gut und so schlecht waren wie die Motive aller Menschen, gelegentlich ganz ehrlich auszusprechen*». (Nietzsche, 1886, 65) – «Хтось мав **погану звичку** іноді цілком чесно говорити про мотиви своїх учинків, які були не кращими і не гіршими, аніж мотиви інших людей». (Ніцше, 2012, 65)

Дана лексикалізована метафора *üble Angewohnheit* перекладена також за допомогою калькування *погана звичка*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Die Justiz sich eines so verworfenen Wesens erinnerte, bei Gelegenheiten, wo sie sonst **kein Auge hatte***». (Nietzsche, 1886, 65) – «Правосуддя згадає про таку розбещену істоту, – за обставин, на які воно **закривало очі**». (Ніцше, 2012, 65)

Переклад метафори *kein Auge haben* у даному реченні здійснюється за допомогою використання перекладацької трансформації, а саме – контекстуальної заміни, в результаті якої лексема *haben* передана більш вузьким

поняттям *закривати* та лексичного опущення лексеми *kein*. Окрім цього був використаний прийом перестановки. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 4 групи.

- «*Denn die Motive und Absichten sind selten deutlich und einfach genug, und mitunter scheint selbst das Gedächtniss durch den Erfolg der That getrübt*». (Nietzsche, 1886, 68) – «Адже мотиви і наміри рідко коли достатньо зримі і прості, а подекуди навіть і пам'ять, здавалося б, **затьмарюється успіхом дії**». (Ніцше, 2012, 68)

Дана лексикалізована метафора *durch den Erfolg der That getrübt sein* перекладена за допомогою дослівного перекладу *затьмаритися успіхом дії* та перестановки. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Ein Misserfolg legt den Schatten von Gewissensbissen über die achtungswürdigste Handlung*». (Nietzsche, 1886, 68) – «Невдача ж **кидає тінь** нечистого сумління навіть на найбільш гідний поваги вчинок». (Ніцше, 2012, 68)

Переклад метафори *den Schatten legen* у даному реченні здійснюється за допомогою використання такої перекладацької трансформації, як конкретизація, в результаті якої лексема *legen* передана більш вузьким поняттям *кидати*. Окрім цього був використаний прийом перестановки. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 4 групи.

- «*Der Erfolg giebt oft einer That den vollen ehrlichen Glanz des guten Gewissens*». (Nietzsche, 1886, 68) – «Успіх надає дії цілком чесний блиск **чистої совісті**». (Ніцше, 2012, 68)

Лексикалізована метафора *gutes Gewissen* перекладена за допомогою конкретизації, внаслідок якої більш ширше поняття *gutes* передано вузьким – *чиста*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 3 групи.

- «*Schon die angeerbte Empfindung, ein höheres Wesen mit höheren Ansprüchen zu sein, macht ziemlich kalt und lässt das Gewissen ruhig*». (Nietzsche, 1886, 81) – «Вже успадковане відчуття, що він є вищою істотою з вищими вимогами, робить його доволі холоднокривним і **заспокоює совість**». (Ніцше, 2012, 81)

Метафора *das Gewissen ruhig lassen* перекладена українською мовою за допомогою смислового розвитку, внаслідок чого підібрано відповідник *заспокоювати совість*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 4 групи.

- «*Man lobt oder tadelt, jenachdem das Eine oder das Andere mehr Gelegenheit giebt, unsere Urtheilskraft leuchten zu lassen*». (Nietzsche, 1886, 86) – «*Ми щось хвалимо чи ганимо залежно від того, що з цього забезпечує більшу можливість блиснути нашими розумовими здібностями*». (Ніцше, 2012, 86)

Метафора *Urtheilskraft leuchten lassen* використана у тексті оригіналу передана українською мовою за допомогою конкретизації, де лексема *Urtheilskraft* передана українською мовою як *розумові здібності*. Також був використаний прийом перестановки. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 3 групи.

- «*Dieser Reiz des Lebens würde schwinden, wenn der Glaube an die völlige Unverantwortlichkeit überhand nähme*». (Nietzsche, 1886, 91) – «*Ця принада життя зникне, якщо здобуде гору віра у цілковиту безвідповідальність*». (Ніцше, 2012, 91)

Дана метафора *der Glaube überhand nähme* перекладена за допомогою декількох перекладацьких трансформацій, а саме граматичної заміни *überhand* – *гору*, та перестановки. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 3 групи.

- «*Aus sich eine ganze Person machen und in Allem, was man thut, deren höchstes Wohl in's Auge fassen*». (Nietzsche, 1886, 95) – «*Зробити із себе особу і усе, що ми робимо, вважати за найбільше благо*». (Ніцше, 2012, 95)

Переклад метафори *höchstes Wohl in's Auge fassen* у даному реченні здійснюється за допомогою підбору відповідника у мові перекладу – *вважати за найбільше благо* в результаті комплексної заміни. Окрім цього був використаний прийом перестановки. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 4 групи.

- «*Erstens ist ein Wesen, welches einzig rein unegoistischer Handlungen fähig wäre, noch fabelhafter als der **Vogel Phönix***». (Nietzsche, 1886, 133) – «По-перше, здатна виключно на неогоїстичні вчинки істота є казковою, аніж **птах Фенікс**». (Ніцше, 2012, 133)

Метафора *Vogel Phönix* використана у тексті оригіналу передана українською мовою за допомогою калькування та транскрипції – *птах Фенікс*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Allmählich fühlt er sich, bei einem langen Leben im Natürlichen, von einer solchen **Last von Sünden** bedrückt, dass übernatürliche Mächte nöthig werden*». (Nietzsche, 1886, 137) – «Поступово, з довгим життям у природному, він відчуває себе обтяженим таким **тягарем гріхів**, що надприродні сили стають необхідними». (Ніцше, 2012, 137)

Метафора *Last von Sünden* перекладена українською мовою за допомогою калькування, внаслідок чого використано повний український еквівалент – *тягар гріхів*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Der Glaube an ihn unterstützte den Glauben an Göttliches und Wunderhaftes, an einen religiösen Sinn alles Daseins, an einen bevorstehenden **letzten Tag des Gerichtes***». (Nietzsche, 1886, 139) – «Віра в нього підтримувала віру у божественне і чудотворне, у релігійний сенс усього існування, у прийдешній **останній День суду**». (Ніцше, 2012, 139)

Метафора *letzter Tag des Gerichtes* використана у тексті оригіналу передана українською мовою за допомогою калькування, внаслідок чого підібрано повний еквівалент - *останній День суду*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Aber welchen Maassstab, welche **Goldwage** giebt es für deren **Kunst**?*» (Nietzsche, 1886, 140) – «Утім, чи існує якийсь масштаб, якісь **золоті терези їх мистецтва?**» (Ніцше, 2012, 140)

Дана метафора *Goldwage der Kunst* перекладена за допомогою перекладацької трансформації, а саме граматичної заміни *Goldwage* – *золоті терези*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Gefahr und Gewinn im **Cultus des Genius**'*». (Nietzsche, 1886, 144) – «*Небезпечність і корисність культу генія*». (Ніцше, 2012, 144)

Метафора *Cultus des Genius*' перекладена українською мовою за допомогою калькування, внаслідок чого використано повний український еквівалент – *культ генія*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Insofern scheint mir der berühmte **Kampf um's Dasein** nicht der einzige Gesichtspunct zu sein, aus dem das Fortschreiten oder Stärkerwerden eines Menschen, einer Rasse erklärt werden kann*». (Nietzsche, 1886, 175) – «*У цьому відношенні знаменита боротьба за виживання не здається мені єдиною точкою зору, з якої можна пояснити прогрес чи зміцнення людини, раси*». (Ніцше, 2012, 175)

Дана метафора *Kampf um's Dasein* перекладена за допомогою перекладацької трансформації, а саме конкретизації *Dasein* – *виживання*, внаслідок чого підібрано більш емоційний еквівалент. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Dann aber hat der Erzieher ihm **Wunden** beizubringen oder die Wunden, welche **das Schicksal** ihm schlägt, zu benutzen*». (Nietzsche, 1886, 198) – «*А отім вихователь мусить завдати їй ран, або ж використати ті рани, які їй завдасть доля*». (Ніцше, 2012, 198)

Метафора *das Schicksal schlägt Wunden* використана у тексті оригіналу передана українською мовою за допомогою дослівного перекладу. Також був використаний прийом перестановки. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Zeugniss für die grössere Güte und **Schärfe** seines **Intellectes** ist dem Freigeist gewöhnlich **in's Gesicht geschrieben***». (Nietzsche, 1886, 209) – «*Свідчення найбільшої доброти та гостроти його інтелекту написано вже на обличчі вільного ума*». (Ніцше, 2012, 209)

Перша метафора у реченні перекладена за допомогою прийому калькування та підібрано таким чином повний еквівалент. Друга метафора

перекладена за допомогою дослівного перекладу та перестановки. За класифікацією К'яра ці метафори відносяться до 1 та 2 групи.

- «*In ihnen gehen sowohl die Gespenster der Vergangenheit, als die Gespenster der Zukunft um*». (Nietzsche, 1886, 233) – «Серед них блукають як привиди минулого, так і привиди майбутнього». (Ніцше, 2012, 233)

Обидві метафори у реченні перекладена за допомогою прийому калькування, в результаті чого український переклад повністю відповідає оригіналу. За класифікацією К'яра ці метафори відносяться до 1 та 1 групи.

- «*Vieles, was auf gewissen Stufen des Menschen Erschwerung des Lebens ist, dient einer höheren Stufe als Erleichterung*». (Nietzsche, 1886, 248) – «Багато з того, що на певних **сходинах розвитку людини** є ускладненням життя, служить на вищих **сходинах – полегшенням**». (Ніцше, 2012, 248)

Лексикалізована метафора *Stufe des Menschen* перекладена на українську мову за допомогою прийому лексичного додавання – *розвитку*. В результаті український варіант є більш розширеним за значенням. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 3 групи.

- «*Wenn man nicht feste, ruhige Linien am Horizonte seines Lebens hat*». (Nietzsche, 1886, 250) – «Якщо людина позбавлена **непорушних, спокійних ліній на горизонті свого життя**». (Ніцше, 2012, 250)

Метафора *am Horizonte des Lebens* перекладена українською мовою за допомогою калькування, внаслідок чого використано повний український еквівалент – *на горизонті життя*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Das vollkommene Weib ist ein höherer Typus des Menschen, als der vollkommene Mann: auch etwas viel Selteneres*». (Nietzsche, 1886, 276) – «**Ідеальна жінка** є вищим типом людини, у порівнянні з ідеальним чоловіком: але також і чимось менш поширеним». (Ніцше, 2012, 276)

Лексикалізована метафора *Das vollkommene Weib* передана українською мовою за допомогою калькування - *Ідеальна жінка*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Sie wollen nun einmal ihres **Glückes und Unglückes eigene Schmiede sein***». (Nietzsche, 1886, 301) – «*Вони просто хочуть бути ковалями власного щастя і нещастя*». (Ніцше, 2012, 301)

Дана лексикалізована метафора *Schmiede des Glückes und Unglückes sein* перекладена за допомогою дослівного перекладу *бути ковалем власного щастя та нещастя* та перестановки. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

3.2 Способи перекладу конвенційних метафор

Конвенційні метафори охоплюють невеликі групи метафор, які є спільними для певної літературної школи, певного покоління чи культури. Вони є досить розповсюдженими, однак не завжди зрозумілі представникам інших шкіл чи культур.

- «*Und nicht nur als gelegentlicher **Anwalt des Teufels**, sondern ebenso sehr, theologisch zu reden, als Feind und Vorforderer Gottes*». (Nietzsche, 1886, 1) – «*І не лише як принагідний **адвокат диявола**, а й у рівній мірі, говорячи теологічно, як ворог і випитувач Бога*». (Ніцше, 2012, 1)

Дана метафора *Anwalt des Teufels* перекладається українською мовою за допомогою прийому калькування. Адвокат диявола - людина, яка лихословить на ближнього, вміє і бажає бачити в людині лише недоліки. Іноді так говорять про людину, яка сперечається заради суперечки, а не для того, щоб виявити недоліки в позиції опонента. Походженням словосполучення пов'язане з католицькою церквою. Її законами встановлено, що перш, ніж канонізувати святого, необхідно точно знати, чи він вартий того. Для визначення можливості оголосити мученика святим у середні віки влаштовувався навіть диспут між священником та іншим служителем церкви, що перераховує гріхи. Другий священник і називався «адвокатом чи захисником диявола» (*advocatus diaboli*). За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Es ist das Merkmal einer **höhern Cultur**, die kleinen unscheinbaren Wahrheiten, welche mit strenger Methode gefunden wurden, höher zu schätzen, als die*

beglückenden und blendenden Irrthümer». (Nietzsche, 1886, 3) – «Ознакою **вищої культури** є те, коли малі непримітні істини, що були знайдені шляхом строгого методу, цінуються вище за відраді та сліпучі омани». (Ніцше, 2012, 3)

Конвенційна метафора *höhere Cultur* також передана за допомогою перекладацької трансформації калькування – *вища культура*. В історичних дослідженнях і в етнологічній літературі вищою культурою називався суспільний лад, який характеризувався особливою складністю. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Es ist wahrscheinlich, dass die Objecte des religiösen, moralischen und ästhetischen Empfindens ebenfalls nur zur Oberfläche der Dinge gehören, während der Mensch gerne glaubt, dass er hier wenigstens an das Herz der Welt rühre*». (Nietzsche, 1886, 4) – «Імовірно, що об'єкти релігійного, морального і естетичного сприйняття також належать лише до поверхні речей, тоді коли людина радо вірить у те, що вона принаймні тут торкається **серця світу**». (Ніцше, 2012, 4)

Конвенційна метафора *an das Herz der Welt* перекладена на українську мову за допомогою прийому калькування та повністю відповідає оригіналу. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Es ist ungefähr zehn Jahr unterwegs – und sich auf irgend welche Musik und Flötenkunst verstehn muss, durch die auch spröde Ausländer-Ohren zum Horchen verführt werden*». (Nietzsche, 1886, 8) – «Вона мусить володіти якоюсь музикою і сопілковим мистецтвом, завдяки яким заволоділа увагою навіть **набундючених вух іноземців**». (Ніцше, 2012, 8)

Дана метафора *spröde Ausländer-Ohren* передана українською мовою за допомогою двох перекладацьких трансформацій, а саме: конкретизації – *набундючені*, та перестановки. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 4 групи.

- «*Angebliche Stufen der Wahrheit*». (Nietzsche, 1886, 53) – «**Позірні сходи істини**». (Ніцше, 2012, 53)

Переклад метафори *Angebliche Stufen der Wahrheit* виконаний українською мовою за допомогою конкретизації: *Angebliche* – *позірні*; та дослівного

перекладу. У цьому випадку Ніцше звертається до цитати А. Шопенгавера: «Alle Wahrheit durchläuft drei Stufen. Zuerst wird sie lächerlich gemacht oder verzerrt. Dann wird sie bekämpft. Und schließlich wird sie als selbstverständlich angenommen», - та інтерпретує її дещо інакше. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 4 групи.

- «*Jede Tugend hat Vorrechte: zum Beispiel diess, zu dem Scheiterhaufen eines Verurtheilten ihr eigenes **Bündchen Holz zu liefern***». (Nietzsche, 1886, 67) – «Кожна чеснота має привілеї, як-от – **підкинути** власну **в'язку хмизу** для спалення». (Ніцше, 2012, 67)

Конвенційна метафора *Bündchen Holz zu liefern* перекладена на українську мову за допомогою декількох перекладацьких трансформацій: конкретизація – *Holz* – *хмиз*, *liefern* – *підкинути*, та перестановка. Дану фразу приписують іспанському королю Філіпу II, за часів якого була розповсюджена інквізиція. Коли одного з християн гнали вулицями міста, той побачив Філіпа II і запитав його, як той може допустити його спалення. На що король відповів: «Я сам приніс би в'язку дров, щоб спалити власного сина, якби він виявився настільки ж поганим, як ти». За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 4 групи.

- «*Sie ist dumm und besitzt ein reiches **Füllhorn***». (Nietzsche, 1886, 69) – *Вона дурна і володіє **багатим рогом достатку***». (Ніцше, 2012, 69)

Дана конвенційна метафора *ein reiches Füllhorn* перекладається українською мовою за допомогою прийому дослівного перекладу та граматичної заміни: *füll* - *достаток*. Ріг достатку – міфологічний символ удачі. Він наповнений квітами та фруктами та символізує родючість, багатство та достаток. У грецькій міфології ріг достатку спочатку належав Амальтеї, яка використовувала його, щоб дражнити Зевса, але потім його також використовували інші божества. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Pandora brachte das **Fass mit den Uebeln** und öffnete es.*» (Nietzsche, 1886, 71) – «Пандора принесла **посудину із лихами** і відчинила її». (Ніцше, 2012, 71)

Конвенційна метафора *das Fass mit den Uebeln* передана українською мовою за допомогою прийому конкретизації: *Fass* – *посудина, та дослівного перекладу*. Скринька Пандори – артефакт у давньогрецькій міфології, пов'язаний з міфом про Пандору. Ємність, згадана в початковій версії міфу, насправді була великою посудиною, але згодом вона була неправильно перекладена як «скринька». Згодом цей вираз став відігравати роль ідіоми, що означає будь-яке джерело великих і несподіваних неприємностей, або, як варіант, подарунок, який здається цінним, але насправді є прокляттям. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Es war das Geschenk der Götter an die Menschen.*» (Nietzsche, 1886, 71) – «Вона була **подарунком богів** для людей». (Ніцше, 2012, 71)

Дана метафора *das Geschenk der Götter* перекладається українською мовою за допомогою прийому калькування – *подарунок богів*. Вираз означає те, що дається абсолютно безкоштовно, як подарунок. Ніцше використовує символ *подарунку* для порівняння із надією. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

3.3 Способи перекладу метафор-неологізмів

Метафори-неологізми формують найбільший пласт метафор у тексті Ф. Ніцше «*Menschliches, Allzumenschliches. Ein Buch für freie Geister*».

- «*Sie enthielten allesammt, hat man mir gesagt, **Schlingen und Netze für unvorsichtige Vögel**.*» (Nietzsche, 1886, 1) – «Усі вони, як мені сказали, містять **сильця і сіті для необачних пташок**». (Ніцше, 2012, 1)

Авторська метафора *Schlingen und Netze für unvorsichtige Vögel* перекладена українською мовою за допомогою калькування. Значення, що вклав у неї Ніцше пов'язано із філософським пізнанням. *Необачними пташками* він називає читача, а *сильцями і сітями* – свої філософські висновки. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Mancherlei feinere Falschmünzerei vorrücken könnte: zum Beispiel, dass ich wissentlich-willentlich die Augen vor **Schopenhauer's blindem Willen zur Moral***

zugemacht hätte, zu einer Zeit, wo ich über Moral schon hellseherisch genug war». (Nietzsche, 1886, 1) - «Багато витончених підробок могло б виникнути: наприклад, те, що я свідомо й добровільно заплющив очі на **шопенгауєрівську сліпу волю до моралі** в той час, коли я мав достатньо розуміння щодо моралі». (Ніцше, 2012, 1)

Дана метафора *Schopenhauer's blinde Willen zur Moral* передана за допомогою граматичної заміни: *Schopenhauer's* – шопенгауєрівська, дослівного перекладу та транскрипції. У ній Ніцше звертається до бачення моралі Артура Шопенгауєра та критикує його. У своїй роботі «Ueber die Grundlage der Moral» (1840) він стверджує, що мораль походить зі співчуття та безпосередньої участі у стражданні іншої людини і, отже, у запобіганні чи усуненні цих страждань. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Insgleichen, dass ich mich über **Richard Wagner's unheilbare Romantik** betrogen hätte, wie als ob sie ein Anfang und nicht ein Ende sei».* (Nietzsche, 1886, 1) - «Крім того, я обманював себе щодо **невеликого романтизму Ріхарда Вагнера**, наче це був початок, а не кінець». (Ніцше, 2012, 1)

Метафора *Richard Wagner's unheilbare Romantik* перекладена за допомогою калькування із використанням перестановки та транскрипції. Взаємини композитора з філософом досі є предметом пильного вивчення, суперечливих тлумачень та гарячих суперечок. Їхня дружба – дуже значна частина особистої та творчої біографії обох видатних представників своєї епохи. На початку їхніх взаємин Ніцше був захоплений і підтримував друга, пізніше їх погляди розійшлися, а Вагнер став предметом критики письменника. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*So habe ich denn einstmals, als ich es nöthig hatte, mir auch die «**freien Geister**» erfunden , denen dieses schwermüthig-muthige Buch mit dem Titel „Menschliches, Allzumenschliches“ gewidmet ist»* (Nietzsche, 1886, 3) – «Тож одного разу, коли мені це було потрібно, я також винайшов «**вільних умів**», яким присвячена ця меланхолійна, смілива книга під назвою «Людське, надто людське». (Ніцше, 2012, 3)

Авторська метафора «*freie Geister*» перекладена за допомогою калькування. Вона зустрічається вже у назві книзі «Людське, надто людське», що говорить про те, що цей концепт є важливим для Ніцше. «*Вільним розумом*» автор називає того, хто мислить інакше, ніж від нього чекають на підставі його походження, середовища, його стану та посади або на підставі панівних думок епохи. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Die heimliche Gewalt und Nothwendigkeit dieser Aufgabe wird unter und in seinen einzelnen Schicksalen walten gleich einer unbewussten Schwangerschaft*». (Nietzsche, 1886, 14) – «Таємна сила і необхідність цього завдання переважатиме серед і в його індивідуальних долях, як неусвідомлена вагітність». (Ніцше, 2012)

Дана метафора *unbewusste Schwangerschaft* також передана українською мовою за допомогою калькування та підбору повного еквівалента – *неусвідомлена вагітність*. Для Ніцше концепт жінки, а особливо матері, відіграє важливу роль, оскільки їй присвячено окремий розділ у праці «Людське, надто людське». Стан вагітності письменник порівнює із станом пізнання. Коли людина дізнається щось нове, а згодом ці знання збільшуються, впливають на неї та формують нові пізнавальні процеси. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Aber auch in unserem Jahrhundert bewies Schopenhauer's Metaphysik, dass auch jetzt der wissenschaftliche Geist noch nicht kräftig genug ist*». (Nietzsche, 1886, 26) – «Але ще в нашому столітті **метафізика Шопенгауера** довела, що навіть зараз науковий дух недостатньо сильний». (Ніцше, 2012, 26)

Авторська метафора *Schopenhauer's Metaphysik* перекладена за допомогою прийому калькування – *метафізика Шопенгауера*. Окрім цього використано перестановку та транскрипцію. В ній автор знов відсилає читача до позиції свого друга. Подібно до Канта, Шопенгауер вважав, що у кожної людини є потреба в метафізиці, тобто в з'ясуванні глибинної сутності світу, сутності, що лежить за межами фізичного існування. Більш менш адекватне задоволення цієї потреби може дати на його думку філософія. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Ja, die gesammte Renaissance erscheint wie ein erster Frühling, der fast wieder weggeschneit wird*». (Nietzsche, 1886, 26) – • «*Так, увесь Ренесанс виглядає першою весною, що ледве не сходить разом зі снігом*». (Ніцше, 2012, 26)

Метафора *Renaissance wie ein erster Frühling* використана у тексті оригіналу передана українською мовою за допомогою генералізації: *erscheint - виглядає*. Також був використаний прийом лексичного опущення та транскрипції. Мистецтво за думкою Ніцше базується на двох засадах: аполлонічному - упорядкованому, раціональному, критичному; та діонісійському - чуттєвому, нераціональному. В ході Просвітництва раціональне аполлонічне почало превалювати, у результаті чого почався загальний культурний занепад. Повернення до культурних досягнень, на думку Ніцше, допустимо тільки в тому випадку, якщо поєднання обох засад знову візьме гору в мистецтві. Тож порівняння Ренесансу та весни окреслює ставлення автора до нових ідей, як до чогось тимчасового та того, що незабаром «зійде разом зі снігом». За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Erst nachdem wir die historische Betrachtungsart, welche die Zeit der Aufklärung mit sich brachte, in einem so wesentlichen Punkte corrigirt haben, dürfen wir die Fahne der Aufklärung von Neuem weiter tragen*». (Nietzsche, 1886, 26) – «*Лише після того, як ми виправимо історичний погляд на речі, який приніс із собою час Просвітництва, в такому важливому питанні, ми зможемо продовжувати знову нести прапор Просвітництва*». (Ніцше, 2012, 26)

Дана метафора перекладена за допомогою прийому калькування, підібрано повний еквівалент: *Fahne der Aufklärung - прапор Просвітництва*. Ніцше пояснює, хто ж саме має нести цей «прапор»: Петрарка, Еразм, Вольтер. В основному філософів Відродження цікавили етичні питання, а онтологічні та гносеологічні проблеми відступали на другий план або не включалися до кола філософських проблем, як це було у Еразма Роттердамського, Петрарки, Вольтера. Онтологія в них якщо і була, то була запозичена з античної філософії. До такого підходу і закликав повернутись Ніцше. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «Wenn man **die Helden Plutarch's** mit Begeisterung nachahmt, und einen Abscheu davor empfindet, den Motiven ihres Handelns anzweifelnd nachzuspüren, so hat zwar nicht die Wahrheit». (Nietzsche, 1886, 36) – «Якщо хтось наслідує **героїв Плутарха** з ентузіазмом і відчуває огиду до мотивів їхніх вчинків, той правди немає». (Ніцше, 2012, 36)

Авторська метафора *die Helden Plutarch's* перекладена українською мовою за допомогою перекладацької трансформації калькування - *герої Плутарха* та транскрипції. У своїй творчості Плутарх також звертався до надбань античної культури, а його герої – уособлення її досягнень. У цьому виразі Ніцше знов нагадує про необхідність повернутися до принципів античної культури та сприймати її повністю. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «Deshalb werden Söhne aus bescheidenen, dem Ehrgeiz abgewandten Familien, wenn sie einmal das moralische Gefühl verlieren, gewöhnlich in schneller Steigerung zu **vollkommenen Lumpen**». (Nietzsche, 1886, 78) – «Тому сини скромних, неамбітних сімей, одного разу втративши моральний глузд, у стрімкій ескалації зазвичай стають **абсолютною підлотою**». (Ніцше, 2012, 78)

Дана авторська метафора *vollkommene Lumpe* перекладена за допомогою контекстуальної заміни, внаслідок чого підібрано більш емоційний відповідник – *абсолютна підлота*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 3 групи.

- «Eitelkeit ist die **Haut der Seele**» (Nietzsche, 1886, 79) – «Марнославство – це **шкіра душі**». (Ніцше, 2012, 79)

Метафора *Haut der Seele* перекладена за допомогою калькування. Цікаво, що Ніцше використовує схожість *шкіри*, як захисного бар'єру для організму, та *марнославства*, як захисту для душі. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «Wie viel Vergnügen macht die Moralität! Man denke nur, was für **ein Meer angenehmer Thränen** schon bei Erzählungen edler, grossmüthiger Handlungen geflossen ist!» (Nietzsche, 1886, 91) – «Як весела мораль! Подумати тільки, яке

море приємних сліз вже пролито в розповідях про благородні, великодушні вчинки!» (Ніцше, 2012, 91)

У цьому реченні авторська метафора *ein Meer angenehmer Thränen* також передана за допомогою калькування - *море приємних сліз*. В ній автор поєднує абсолютно протилежні поняття, такі як «сльози» та «приємність». За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*So gewiss man aus Schopenhauer's religiös-moralischer Menschen- und Weltdeutung sehr viel für das Verständniss des Christenthums und anderer Religionen gewinnen kann*» (Nietzsche, 1886, 110) – «Оскільки можна багато отримати для розуміння християнства та інших релігій від **шопенгаурового релігійно-морального витлумачення людини і світу**». (Ніцше, 2012, 110)

Авторська метафора *Schopenhauer's religiös-moralischer Menschen- und Weltdeutung* перекладена українською мовою за допомогою декількох перекладацьких трансформацій, а саме: граматичної заміни – *Schopenhauer's* – *шопенгаурового*, перестановки, транскрипції. В ній Ніцше знов звертається до постаті Шопенгауера та його розуміння людини та світу. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Beim Anblick gewisser antiker Opfergeräthschaften*». (Nietzsche, 1886, 112) – «Дивлячись на деякі **містичні містерії**». (Ніцше, 2012, 112)

У даному реченні метафора *antiker Opfergeräthschaften* перекладена за допомогою контекстуальної заміни, внаслідок чого підібрані повністю інші відповідники – *містичні містерії*. Таким чином Ніцше описує релігію – як щось пов'язане із жертвами, загадкове. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 4 групи.

- «*Während die italischen Völker eine rechte Bauern-Religion haben, mit fortwährender Aengstlichkeit gegen böse und launische Machtinhaber und Quälgeister*». (Nietzsche, 1886, 114) – «Наомість італійські народи мають насправду **селянську релігію**, з постійним острахом щодо злих, примхливих можновладців і мучителів». (Ніцше, 2012, 114)

Авторська метафора *Bauern-Religion* передана українською мовою за допомогою калькування – *селянська релігія*. В ній автор іронічно критикує віросповідання та залежність людей від когось вищого за них. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Der Alltags-Christ*». (Nietzsche, 1886, 116) – «*Буденний християнин*».

У цьому реченні метафора *Alltags-Christ* також перекладена за допомогою прийому калькування – *буденний християнин*. Ніцше продовжує іронізувати та критикувати християнство, як щось, що стало частиною людського життя та приймається як належне, без обмірковування та натхнення. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Ohne die blinden Schüler ist noch nie der Einfluss eines Mannes und seines Werkes gross geworden*». (Nietzsche, 1886, 122) – «*Без сліпих учнів вплив якогось чоловіка та його творіння ще ніколи не став великим*». (Ніцше, 2012, 122)

Дана метафора - *blinde Schüler* також представлена українською мовою як результат калькування. Таким іронічним терміном письменник називає учнів Христа – апостолів, а самого Ісуса – «*якийсь чоловік*», що прагне стати великим саме за рахунок таких «*сліпих учнів*». В цій метафорі Ніцше продовжує критику християнства та його наголошує на його залежності від визнання інших. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*So dass die Menschen der Liebe und Aufopferung ein Interesse an dem Fortbestehen der liebelosen und aufopferungsunfähigen Egoisten haben*». (Nietzsche, 1886, 133) – «*Щоб люди любові й самопожертви були зацікавлені в подальшому існуванні безкоханих і нездатних до самопожертви егоїстів*». (Ніцше, 2012, 133)

У цій авторській метафорі - *Menschen der Liebe und Aufopferung*, перекладеній за допомогою дослівного перекладу та конкретизації: *Aufopferung* – *самопожертви*, Ніцше зображає християн, що погоджуються із сутністю люблячого Бога та готові йти на жертви, що згодом матиме негативні наслідки для наступних поколінь. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Jeder Mensch sei in Sünden empfangen und geboren, und im unausstehlichen **Superlativ-Christenthume des Calderon** hatte sich dieser Gedanke noch einmal zusammengeknotet und verschlungen*». (Nietzsche, 1886, 141) – «Кожна людина зачата в народжена в гріху, а у нестерпно **перенаголошеному християнстві Кальдерона** ця думка була ще більше зв'язана у вузол і зтягнута». (Ніцше, 2012, 141)

Дана авторська метафора *Superlativ-Christenthume des Calderon* передана українською мовою за допомогою граматичної заміни та транскрипції: *Superlativ* – *перенаголошене*, та транскрипції. Основу світогляду Кальдерона склали релігійні ідеї, які були далекі від ортодоксально-контрреформаційних принципів і нерідко тлумачилися їм у розрізі «християнського гуманізму», тобто ранньохристиянських демократичних ідеалів. Внаслідок чого людина не здатна пізнати вищий зміст буття, що повністю суперечить позиції Ніцше. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Sie gilt ihm als Bürgschaft, dass der Streit nicht ewig herrschen, sondern einem **milderen Dämon** einmal das Scepter überreichen werde*». (Nietzsche, 1886, 141) – «Він вважає її запорукою того, що суперечка не триватиме вічно і колись-таки передасть скипетр **більш м'якому демонові**». (Ніцше, 2012, 141)

У даному реченні метафора *milderer Dämon* – перекладена за допомогою дослівного перекладу та транскрипції. В ній Ніцше звертається до біблійної цитати та представляє її навпаки: «Dann geht er hin und nimmt mit sich sieben andre Geister, die böser sind als er selbst; und wenn sie hineinkommen, wohnen sie darin; und es wird mit diesem Menschen hernach ärger, als es vorher war. So wird's auch diesem bösen Geschlecht ergehen.» (Мат. 12:45) Християнське виховання письменника безперечно вплинуло не лише на його світогляд, а й на його літературний стиль. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Kunst der hässlichen Seele*». (Nietzsche, 1886, 152) – «**Мистецтво потворної душі**». (Ніцше, 2012, 152)

У цьому реченні авторська метафора *Kunst der hässlichen Seele* передана за допомогою дослівного перекладу - *мистецтво потворної душі*. В ній автор

поєднує абсолютно протилежні поняття, такі як «мистецтво» та «потворність». За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Die Leichtigkeit und Leichtfertigkeit der **homerischen Phantasie** war nöthig, um das übermässig leidenschaftliche Gemüth und den überscharfen Verstand des Griechen zu beschwichtigen und zeitweilig aufzuheben*». (Nietzsche, 1886, 154) – «Потрібна легкість і легковажність **гомерівської фантазії**, аби умиротворити чи хоча б на мить приглушити надмірно пристрасну душу і гострий розум греків». (Ніцше, 2012, 154)

У цій авторській метафорі - *homerische Phantasie*, переданій за допомогою калькування та транскрипції – *гомерівська фантазія*, філософ звертається до образу Гомера. Ще на початку свого філософського становлення Ніцше досліджував його постать, вплив на розвиток культури та суспільства. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Man denke endlich über die Motive der menschlichen Handlungen nach, verschmähe keinen Fingerzeig der Belehrung hierüber und sei ein **Sammler von dergleichen Ideen** bei Tag und Nacht*». (Nietzsche, 1886, 163) – «Насамкінець подумаймо про мотиви людських вчинків, не відкидаймо жодної повчальної вказівки щодо цього і будьмо **збирачами** подібних **ідей** як вдень, так і вночі». (Ніцше, 2012, 163)

У даному реченні використана метафора *Sammler von Ideen* – перекладена за допомогою калькування. Цікаво, що цими «збирачами ідей» виступають на думку Ніцше митці. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Sonst entsteht auf einmal jene grosse Kluft zwischen dem Künstler, der auf **abgelegener Höhe** seine Werke schafft*». (Nietzsche, 1886, 168) – «Інакше зненацька виникає те провалля між митцем, що творить на **відлюдній висоті**». (Ніцше, 2012, 168)

Авторська метафора *abgelegene Höhe* передана українською мовою за допомогою конкретизації: *abgelegene* – *відлюдна*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Aeschylus und Euripides blieben lange Zeit ohne Erfolg, bis sie sich endlich **Kunstrichter** erzogen hatten, welche ihr Werk nach den Maassstäben würdigten*». (Nietzsche, 1886, 170) – «Саме тому Есхіл і Евріпід тривалий час не мали успіху, допоки вреши́ти реши́т не **мистецьких суддів**, які їхні творіння оцінили за масштабом». (Ніцше, 2012, 170)

Метафора *Kunstrichter* – передана за допомогою перекладацької трансформації дослівного перекладу із граматичною заміною: *Kunst* – *мистецькі*. Мистецькими суддями філософ називає людей, що оцінюють ті чи інші витвори мистецтва, літературні та філософські роботи так, як цього бажає автор, оскільки той є їхнім наставником. Таким чином не завжди гідні чи варті уваги роботи помилково сприймаються як шедеври. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Der Dichter führt seine Gedanken festlich daher, auf dem **Wagen des Rhythmus***': gewöhnlich desshalb, weil diese zu Fuss nicht gehen können». (Nietzsche, 1886, 189) – «Поет урочисто везе свої думки на **возі ритму**, тому що ті не здатні йти на своїх ногах». (Ніцше, 2012, 189)

Авторська метафора *Wagen des Rhythmus* має іронічний відтінок та перекладається за допомогою конкретизації: *Wagen* – *візок*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Schriftstellerisches Malerthum*». (Nietzsche, 1886, 205) – «*Письменницький живопис*». (Ніцше, 2012, 205)

У цьому реченні метафора *Schriftstellerisches Malerthum* перекладена за допомогою калькування, як – *письменницький живопис*. В ній Ніцше поєднує літературу та мистецтво в одне ціле. Оскільки філософ особисто захоплювався і лінгвістикою, і музикою, і літературою, і філософією, таке поєднання було для нього чимось звичайним. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Das glücklichste Loos hat der Autor gezogen, welcher, als alter Mann, dass in seinen Schriften noch fortlebe und dass er selber nur noch **die graue Asche** bedeute*». (Nietzsche, 1886, 208) – «Найщасливіший жереб випав тому авторові, який

будучи уже в літах, продовжує своє життя у його творах, коли він сам уже є лише **сірим попелом**». (Ніцше, 2012, 208)

Авторська метафора *die graue Asche*, що перекладена за допомогою калькування як *сірий попел*, означає насправді людину в літах, сірість якої проявляється у сивих волоссях, та неможливості створювати щось нове й яскраве, а лише існувати у здобутках молодості. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Die dramatische Musik ist erst möglich, wenn sich die **Tonkunst** ein ungeheures Bereich symbolischer Mittel erobert hat, durch Lied, Oper und hundertfältige Versuche der Tonmalerei*». (Nietzsche, 1886, 215) – «Драматична музика стала можливою щойно тоді, коли **звукове мистецтво** з допомогою пісень, опер і стократних спроб звукового малярства завоювала величезну сферу символічних засобів». (Ніцше, 2012, 215)

В цій авторській метафорі *Tonkunst*, що перекладена за допомогою перекладацької трансформації граматичної заміни: *Top* – звукове, знов поєднано два напрями: музичний та мистецький. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Wir haben diese Art von **Muttermilch der Bildung** nicht mehr vom ersten Augenblick unseres Lebens an eingesogen*». (Nietzsche, 1886, 218) – «Ми вже не п'ємо цього **материнського молока освіти** першої миті нашого життя». (Ніцше, 2012, 218)

У цьому реченні авторська метафора *Muttermilch der Bildung* – перекладена за допомогою граматичної заміни: *Mutter* – материнське. Оскільки роль материнства для Ніцше важлива, він використовує цей образ і у сфері філософії та мислення. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Zwar geniessen wir durch jene Entfesselung eine Zeit lang die Poesien aller Völker, vom Volksliede an bis zum „grossen Barbaren“ Shakespeare hinauf*». (Nietzsche, 1886, 221) – «Хоча й завдяки тому розгнужданню ми протягом певного часу й насолоджуємося поезіями усіх народів, закінчуючи «**великим варваром**» **Шекспіром**». (Ніцше, 2012, 221)

У цій метафорі Ніцше звертається до постаті Шекспіра, називаючи його «великим варваром». Метафора, що перекладена за допомогою калькування та транскрипції, демонструє ставлення філософа. В одній із своїх робіт Ніцше писав так: «Ця людина мала багато вистраждати, щоб відчувати таку потребу розігравати блазня. Мені Шекспір завжди здавався дутою величиною, але блазень він і справді рідкісний» (). За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Die Gefahr dieser starken, auf gleichartige, charaktervolle Individuen gegründeten Gemeinwesen ist die allmählich durch Vererbung gesteigerte Verdummung*». (Nietzsche, 1886, 224) – «Небезпекою для цієї сильної спільноти, заснованої на однакових, сильних характером індивідах, є поступове та повсюдне успадковане отупіння». (Ніцше, 2012, 224)

Досить незвична авторська метафора *Vererbung gesteigerte Verdummung*, що перекладається як *повсюдне успадковане отупіння* за допомогою перекладацьких трансформацій: граматичної заміни – *Vererbung* – *успадковане*, перестановки та модуляції – *gesteigerte* – *повсюдне*. Цим терміном Ніцше називає процес передачі релігійних традицій та вірувань від одного покоління до іншого, від батьків до дітей, коли останні приймають ту чи іншу релігію без розмірковувань. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 4 групи.

- «*Man kann gleichnissweise sagen, dass die Zeitalter der Kultur den Gürteln der verschiedenen Klimate entsprechen*». (Nietzsche, 1886, 236) – «Можна метафорично сказати, що *епохи культури відповідають різним кліматичним поясам*». (Ніцше, 2012, 236)

Об'ємна авторська метафора *Zeitalter der Kultur den Gürteln der Klimate entsprechen*, перекладена за допомогою наступних перекладацьких трансформацій: дослівний переклад, перестановка, модуляція – *Klimate* – *кліматичні пояси*. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 4 групи.

- «*Die griechische Cultur der classischen Zeit ist eine **Cultur der Männer***». (Nietzsche, 1886, 259) – «Грецька культура класичного періоду – це культура чоловіків». (Ніцше, 2012, 259)

У метафорі *Cultur der Männer* – культура чоловіків, що перекладена за допомогою калькування, Ніцше знов демонструє свою прихильність до грецької культури. Більше того його культурологічна концепція базується на образах грецької міфології: двох грецьких богів – Аполлона та Діоніса. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Es ist keine müssige Frage, ob nicht Plato, von der sokratischen Verzauberung frei geblieben, einen noch höheren Typus des philosophischen Menschen gefunden hätte*». (Nietzsche, 1886, 261) – «Аж ніяк не є зайвим питання, чи Платон, якби він залишився вільним од сократичних чарів, ще міг би віднайти той вищий тип філософської людини». (Ніцше, 2012, 261)

У цьому реченні використана метафора *sokratische Verzauberung* – сократичні чари, передана українською мовою за допомогою калькування та транскрипції. В ній Ніцше демонструє своє відношення до філософа. Він вважав, що Сократ є винуватцем початку розкладання грецької культури; мислитель, чия філософія вплинула на всі наступні покоління у сенсі винятково негативному; людина, що породила «жахи моралі» і прагнення виключно логічного розуміння світу. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*In den Sphären der höheren Cultur wird es freilich immer eine Herrschaft geben müssen, – aber diese Herrschaft liegt von jetzt ab in den Händen der **Oligarchen des Geistes***». (Nietzsche, 1886, 261) – «У сферах вищої культури, звичайно, завжди буде панування, але відтепер це панування знаходиться в руках **олігархів духу**». (Ніцше, 2012, 261)

Авторська метафора *Oligarche des Geistes* – олігархи духу, перекладена за допомогою прийому калькування. У ній чітко відчутно вплив елітаристських концепцій, зміст яких зводиться до увічнення поділу суспільства на «вищих» та «нижчих». А якщо впровадити цю концепцію суспільного устрою у суспільну свідомість, то відразу відпадає потреба в політичних партіях, парламенті,

фіксованих правах і свободах людини, стає непотрібним термін «демократія». Навіщо демократія, якщо є всемогутня та всевладна еліта? За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Ein lösenswerthes Problem*». (Nietzsche, 1886, 354) – «**Варта розв'язання проблема**». (Ніцше, 2012, 354)

В цій незвичній метафорі *lösenswerthes Problem* – *варта розв'язання проблема*, переданій за допомогою граматичної заміни та перестановки, Ніцше підіймає питання дружби. На його думку проблемним є питання пошуку друга та встановлення дружніх відносин. Однак цей аспект відіграє важливу роль. Так в одному із творів він писав: «О чоловіки, ваша бідність і скнарість душі! Скільки даєте ви другові, стільки даю я своєму ворогові і не стаю від того біднішим». За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Ein solcher Mensch mag im Scherz eine Leiter heissen*». (Nietzsche, 1886, 368) – «**Таку людину можна жартома назвати драбиною**». (Ніцше, 2012, 368)

Продовжуючи тему дружби Ніцше наводить метафору *Mensch-Leiter*, що передана за допомогою калькування *людина-драбина*. Так він називає людей, що сама обирає своє оточення і ніби використовуючи драбину будує із ними стосунки. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Einen solchen Menschen nenne man einen Kreis*». (Nietzsche, 1886, 368) – «**А таку людину називають колом**». (Ніцше, 2012, 368)

У цій авторській метафорі *Mensch-Kreis*, що передана за допомогою калькування *людина-коло* Ніцше виокремлює другу групу людей. Такі люди на його думку збирають навколо себе багато людей, які згодом стають друзями між собою. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Man ist zuletzt einem bissigen Hunde gleich, der noch das Lachen gelernt hat, ausser dem Beissen*». (Nietzsche, 1886, 372) – «**Зрештою, людина схожа на кусливого собаку, який ще не навчився сміятися, крім того як лише кусати**». (Ніцше, 2012, 372)

У цьому реченні використана метафора *bissiger Hund* – кусливий собака, передана українською мовою за допомогою калькування. З її допомогою Ніцше описує людину, що стає надто іронічною і згодом перетворює іронічність з переваги на недолік. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Allzu geistige Männer bedürfen eben so sehr der Ehe, als sie ihr wie einer widrigen Medicin widerstreben*». (Nietzsche, 1886, 394) – «Занадто духовні чоловіки потребують шлюбу так само, як і опираються йому, як **відразливим лікам**». (Ніцше, 2012, 394)

Метафора *widrige Medicin* – відразливі ліки, що перекладена за допомогою модуляції, описує необхідність шлюбу для духовних чоловіків. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Proteus-Natur*». (Nietzsche, 1886, 400) – «**Протеївська натура** (Ніцше, 2012, 400)

У цій авторській метафорі *Proteus-Natur* - Протеївська натура, переданій за допомогою граматичної заміни та транскрипції, Ніцше відсилає до давньогрецького бога Протея, що був сином Посейдону та Гери. Мав незвичайну здатність до перетворення (метаморфози), приймав будь-які обличчя. Із таким героєм філософ порівнює жінок, що «зроблені із любові». Вони на думку автора також здатні до метаморфоз. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Es giebt Frauen, die, wo man bei ihnen auch nachsucht, kein Inneres haben, sondern reine Masken sind*». (Nietzsche, 1886, 405) – «Є **жінки**, які, куди б не глянули, не мають внутрішньої сутності, а є **чистими масками**». (Ніцше, 2012, 405)

Продовжуючи тему жінок Ніцше наводить метафору *Frauen – reine Masken* – жінки – чисті маски. Вона перекладена українською мовою за допомогою калькування. «Масками» філософ називає жінок, що не мають нічого «всередині», не можуть бути гарними співрозмовницями чи дружинами. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Die Ehe als langes Gespräch*». (Nietzsche, 1886, 406) – «Шлюб, як тривала розмова». (Ніцше, 2012, 406)

Для опису такого поняття як шлюб була використана метафора *langes Gespräch* – тривала розмова, передана за допомогою прийому калькування. Для Ніцше спілкування відіграє настільки важливу роль, що стає провідним критерієм для вибору супутниці. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Nach der sehr einsichtigen Bemerkung eines Gelehrten ähneln die gebildeten Männer des gegenwärtigen Deutschland einer Mischung von Mephistopheles und Wagner*». (Nietzsche, 1886, 408) – «Згідно з дуже проникливим зауваженням одного вченого, освічені люди сучасної Німеччини нагадують суміш Мефістофеля та Вагнера». (Ніцше, 2012, 408)

У цій авторській метафорі Ніцше знов звертається до відомих постатей, а саме: літературного героя – Мефістофеля, та композитора – Вагнера. *Mischung von Mephistopheles und Wagner* - суміш Мефістофеля та Вагнера, так письменник описує чоловіків, що оточували його в той час. Метафора перекладена за допомогою калькування та транскрипції. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Der Intellect der Weiber zeigt sich als vollkommene Beherrschung, Gegenwartigkeit des Geistes, Benutzung aller Vortheile*». (Nietzsche, 1886, 411) – «Інтелект жінки проявляється як самовладання, натхнення, використання всіх переваг». (Ніцше, 2012, 411)

В даному реченні використана досить цікава метафора *Intellect der Weiber*, що перекладена українською мовою за допомогою граматичної заміни та дослівного перекладу, як *інтелект жінки*. Вона являє собою збірний образ, що включає в себе декілька якостей, що роблять жінку у порівнянні із чоловіком інтелектуальною: самовладання, натхненність, використання переваг. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Ihre Aussprüche werden noch lange nachher wie **sibyllinische Orakel** interpretirt und zurechtgelegt*». (Nietzsche, 1886, 417) – «Їхні вислови тлумачаться й упорядковуються лише згодом, як **пророцтва Сивілли**». (Ніцше, 2012, 417)

У цій авторській метафорі Ніцше знов звертається до античної культури, а саме – образу сивіли. Метафора *sibyllinische Orakel* - *пророцтва Сивілли* перекладена за допомогою граматичної заміни, перестановки та транскрипції. Сивілли - в античній культурі пророчиці і віщунки, що екстатично передрікали майбутнє, часто лихе. Із такими пророцтвами філософ порівнює висловлювання звичайних жінок. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Er zuerst im Alter von zwei und zwanzig Jahren ein älteres Mädchen heirathet, das ihm geistig und sittlich überlegen ist und seine Führerin durch die **Gefahren der zwanziger Jahre***». (Nietzsche, 1886, 421) – «Він спочатку, у віці двадцяти двох років, одружується зі старшою дівчиною, інтелектуально і морально вищою за нього, і його провідником через **небезпеки двадцятилітнього віку**». (Ніцше, 2012, 421)

Авторська метафора *Gefahren der zwanziger Jahre* - *небезпеки двадцятилітнього віку* є збірним образом, що включає в себе марнославство, ненависть, самозневагу, пристрасті. Вона перекладена за допомогою дослівного перекладу та конкретизації. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Was schadet ihm denn ein rauherer Luftzug, den man so ängstlich von ihm wehrte, was bedeutet ein wirklicher Nachtheil, Verlust, Unfall, eine Erkrankung, Verschuldung, Bethörung mehr oder weniger in seinem Leben, verglichen mit der **Unfreiheit der goldenen Wiege***». (Nietzsche, 1886, 439) – «Яку шкоду завдає бурхливий протяг повітря, якому людина так наполегливо чинить опір, означає реальну невідність, втрату, нещасний випадок, хворобу, борг, сп'яніння більшою чи меншою мірою в його житті порівняно з **неволею золотої колиски**». (Ніцше, 2012, 439)

Дана метафора *Unfreiheit der goldenen Wiege* перекладена на українську мову за допомогою калькування. Вона означає надмірний догляд жінки за

чоловіком, що згодом починає відчувати себе ніби в «неволі золоті коліски». За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Ein gefährlicher Mensch*». (Nietzsche, 1886, 447) – «**Небезпечна людина**». (Ніцше, 2012, 447)

Авторська метафора *gefährlicher Mensch*, що перекладена за допомогою калькування – *небезпечна людина*, означає за конотацією Ніцше людину, бажає досягти успіху через слабкості інших. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Die anscheinenden Wettermacher der Politik*». (Nietzsche, 1886, 449) – «**Очевидні творці погоди політики**». (Ніцше, 2012, 449)

У цьому реченні використано метафору *Wettermacher* – *творці погоди*, передану за допомогою трансформації перестановки та граматичної заміни. Так Ніцше називає людей, що задіяні у політиці, але бездіяльні, а отриманий успіх вважають чимось великим, хоча до нього не причетні. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*In diesen gefährlichen Träumen klingt noch der Aberglaube Rousseau's nach*». (Nietzsche, 1886, 463) – «**Забобони Руссо** все ще звучить у цих небезпечних снах». (*вірив у дивовижну, втім приспану, доброту людини*) (Ніцше, 2012, 463)

Авторська метафора *Aberglaube Rousseau's*, використана у даному реченні перекладена українською мовою за допомогою калькування та транскрипції – *забобони Руссо*. В ній філософ вживає ім'я . За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Das Schulwesen wird in grossen Staaten immer höchstens mittelmässig sein, aus dem selben Grunde, aus dem in grossen Küchen besten Falls mittelmässig gekocht wird*». (Nietzsche, 1886, 467) – «**Шкільна система у великих країнах завжди буде в кращому випадку посередньою, з тієї ж причини, що на великих кухнях їжа в кращому випадку посередня**». (Ніцше, 2012, 467)

У метафорі *grosse Küche*, що перекладена за допомогою калькування як *великі кухні*, Ніцше порівнює із ними великі держави, та притримується думки,

що чим більше країна, тим посередніше в ній усе відбувається. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*In allen Instituten, in welche nicht die scharfe Luft der öffentlichen Kritik hineinweht, wächst eine **unschuldige Corruption** auf, wie ein Pilz*». (Nietzsche, 1886, 468) – «У всіх інститутах, які не піддаються гострій публічній критиці, **невинна корупція** росте, як гриб». (Ніцше, 2012, 468)

Авторська метафора *unschuldige Corruption* – **невинна корупція**, передана за допомогою калькування. Таким чином Ніцше визначає корупцію, що не засуджується суспільством. Те що не названо в результаті засудження вадою, нею не є. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Thukydides lässt sie, unmittelbar bevor **die Nacht über Athen** kommt*». (Nietzsche, 1886, 474) – «Фукідід залишає її перед настанням **ночі в Афінах**». (Ніцше, 2012, 474)

За допомогою авторської метафори *die Nacht über Athen*, що перекладена за допомогою контекстуальної заміни та транскрипції – *ніч в Афінах*, Ніцше зображає занепад як культурний, так і суспільний. Він порівнює ніч із чумою та розривом традицій. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Man wird noch vielerlei solche **Surrogate des Krieges** ausfindig machen, aber vielleicht durch sie immer mehr einsehen*». (Nietzsche, 1886, 477) – «Ще буде знайдено багато таких **замінників війни**, але, можливо, через них буде отримано все більше і більше розуміння». (Ніцше, 2012, 477)

У цьому реченні використано метафору *Surrogate des Krieges* – **замінники війни**, яка перекладена за допомогою конкретизації. На думку Ніцше, людство завжди потребує переживань на кшталт війни, тож коли її не має, воно звертається до екстремальних подорожей, як наприклад англійці, чи гладіаторських боїв, як римляни. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Ebenso wie ein Volk **die grössten Einbussen**, welche Krieg und Kriegsbereitschaft mit sich bringen, nicht durch die Unkosten des Krieges, die Stauungen im Handel und Wandel erleidet, ebenso nicht durch die Unterhaltung der*

stehenden Heere». (Nietzsche, 1886, 481) – «Так само, як народ зазнає **найбільших втрат**, які несуть із собою війна і бойова готовність, не через витрати на війну, застій у торгівлі й комерції, як і не через утримання постійних армій». (Ніцше, 2012, 481)

Дана метафора *die grössten Einbussen* – **найбільші втрати**, передана за допомогою калькування. Так Ніцше називає талановитих людей, що присвячують своє життя політиці та перестають творити. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Feinde der Wahrheit*». (Nietzsche, 1886, 483) – «**Вороги істини**». (переконання) (Ніцше, 2012, 483)

Авторська метафора *Feinde der Wahrheit* передана українською мовою за допомогою калькування - **вороги істини**, повним еквівалентом. Ніцше вважає «ворогами» перш за все переконання, через які не сприймається щось нове, що може бути істиною. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Neid und Eifersucht sind die Schamtheile der menschlichen Seele*». (Nietzsche, 1886, 503) – «**Заздрість і ревність - ось ганебні складники людської душі**». (Ніцше, 2012, 503)

Досить цікава метафора *Schamtheile der menschlichen Seele*, що перекладена за допомогою конкретизації та дослівного перекладу, як **ганебні складники людської душі**. Такими складниками на думку філософа є заздрість та ревність. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 2 групи.

- «*Die Forderung, geliebt zu werden, ist die grösste der Anmaassungen*». (Nietzsche, 1886, 523) – «**Вимога бути коханим є найбільшою зухвалістю**». (Ніцше, 2012, 575)

У цьому реченні вжито метафору *die grösste der Anmaassungen*, що перекладена як **найбільша зухвалість** за допомогою калькування, Ніцше вказує на небезпеку будь-яких вимог, а особливо тих, що ми звикли бачити у стосунках. Отож на його думку «Вимога бути коханим є найбільшою зухвалістю». За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Ein Beruf ist das Rückgrat des Lebens*». (Nietzsche, 1886, 575) – «Професія - хребет життя». (Ніцше, 2012, 575)

Дана метафора *Rückgrat des Lebens*, передана в результаті дослівного перекладу як *хребет життя*, демонструє відношення Ніцше о професії. На його думку, вибір професії відіграє надзвичайно велику роль, оскільки як хребет забезпечує наше пересування та існування загалом, так і професія необхідна для життя. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

- «*Es giebt wahre Bescheidenheit; und recht wohl geziemt sie dem grossen Geiste, weil gerade er den Gedanken der völligen Unverantwortlichkeit (auch für das Gute, was er schafft) fassen kann*». (Nietzsche, 1886, 588) – «Існує **справжня скромність**. І це цілком пасує великому духу, тому що саме він може досягнути ідею повної безвідповідальності (також за добро, яке він створює)». (усвідомлення, що ми не є нашим власним творінням) (Ніцше, 2012, 588)

Авторська метафора *wahre Bescheidenheit* передана українською мовою за допомогою калькування – *справжня скромність*, повним еквівалентом. Ніцше вважає «скромністю» переконання людини, а саме усвідомлення, що ми не є нашим власним творінням. В результаті чого будь-які успіхи не належать нам. За класифікацією К'яра ця метафора відноситься до 1 групи.

Висновки до третього розділу

Під час дослідження вдалося виявити особливості перекладу та визначити оптимальні стратегії та підходи до відтворення німецькомовних метафор у філософському тексті в українському перекладі. Переклад метафор у філософському тексті Ф. Ніцше представляє особливу складність, оскільки цей образний мовний засіб включає оціночний, номінативний та естетичний компоненти.

Метафори у Ніцше є не просто декоративним елементом, їх використання суворо регламентовано і зумовлено ідейно–концептуальною канвою тексту. Вони забезпечують нове бачення реальності, тобто виступають інструментом конструювання нових смислів, дозволяючи створювати опорні рамки, у яких формуються та освоюються нові концепти. При перекладі частина метафор перекладаються одиницями з такою самою образністю, частина метафор – метафорами з іншою образністю або відбувається неметафоричний переклад. В останньому випадку важливо не просто те, що відбувається втрата метафори, а те, що певною мірою губиться концептуальна єдність твору (що для художнього тексту може бути і не дуже важливо, для філософського тексту – важливо надзвичайно). Особистість автора, його теоретичних установок, сходження тем, ідей і образів – це відбивається у метафоричній концептуалізації світу у філософському тексті, народжуючи неповторність індивідуального стилю.

Так в результаті аналізу 119 метафор, що були вибрані із тексту Ф. Ніцше для їх передачі на українську мову були використанні наступні види перекладацьких трансформацій: транскрипція, калькування, дослівний переклад, перестановка, граматична заміна, модуляція, лексичне опущення, лексичне додавання, контекстуальна заміна, генералізація та конкретизація. У відсотковому співвідношенні частоту їх використання можна представити наступним чином: транскрипція – 10%, калькування – 30%, дослівний переклад – 11%, перестановка, - 20% граматична заміна – 9%, модуляція – 2%, лексичне опущення – 1%, лексичне додавання – 2%, контекстуальна заміна – 4%, генералізація – 1% та конкретизація – 9%.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Вихідним пунктом дослідження метафор є поділ поетики та логіки, слів та думки за Аристотелем. Згідно з його думкою, метафора розумілася як форма, що знаходиться поза сферою логічних законів і належить лише поезії (риториці). Тому, починаючи з Аристотеля, метафора трактується як позалогічне явище, що знаходиться поза сферою людського пізнання. Так, мова трактувалася зазвичай як висловлювання думки, як вищої інтелектуальної здібності виступало абстрактне мислення, роль чуттєвого пізнання принижувалася. В Античності зароджуються позиції іншого типу, здатні представляти гідну альтернативу розумінню метафори, коли та має два рівні своєї дії (рівень слів, рівень ідей), і належить як мові, так і мисленню. Крайня позиція такого нетрадиційного розуміння метафори була виражена Ф. Ніцше, що зводив до метафори практично все людське мислення, що вказує на метафоричний характер думки та всіх картин світу.

Таким чином філософія має особистісний характер: вона завжди індивідуалізована, завжди «чиясь»: Сократа, Декарта, Ніцше. Філософської мови у чистому вигляді – абсолютно формалізованої, раціональної та універсальної не існує. Базові концепти філософських текстів та цілих напрямів завжди вкорінені в систему мовних значень та обумовлені типом культури. Тому індивідуальність мови філософа проявляється у концептуальному апараті та у образно-троповій, звуковій і ритміко-синтаксичній організації тексту.

Термінологічна чіткість філософії, яка означає однозначність, наявна у текстах цього напрямку досить рідко. Натомість філософ, досвідчений у мові, таким як був наприклад Ф. Ніцше, вмів обіграти різні значення слова, повертає його різними гранями, поглиблює та деталізує свою мислену діяльність. З погляду вимог наукової термінології, багатозначність – це зло, з яким треба боротися. Але у філософському тексті багатозначність може стати опорою для рефлексії – для осмислення філософського концепту в різних аспектах і модифікаціях. Свідома робота Ніцше з багатозначністю та метафоризацією – один із способів досягнення ясності його процесів мислення для інших.

Так в результаті емпіричного аналізу тексту «Menschliches, Allzumenschliches. Ein Buch für freie Geister.» було виділено 119 метафор, серед яких 36 лексикалізованих, 10 конвенційних та 73 авторські. Окремо слід виділити вид метафор-неологізмів, що різноманітні за своєю природою та семантикою. На перший погляд авторські метафори Ніцше абсолютно знайомі та зрозумілі кожному, однак філософ вкладає в них абсолютно нові змісти. Окрім цього цікавою є підгрупа метафор-неологізмів, що мають у своєму складі власні назви, а саме – імена письменників, музикантів, митців тощо.

При перекладі філософських текстів часто втрачаються витонченість мови і стилістичні тонкощі оригіналу, але значною мірою трансформуються основні сенси – те, з приводу чого ведеться філософування; особливо це характерно для текстів, відокремлених від нас за часом та простором – текстів далеких від нас культур. Задля найефективнішого перекладу пропонується використовувати перекладацькі трансформації. В результаті порівняльного аналізу німецькомовних метафор та їх українських перекладів було виявлено використання 11 трансформацій. Більшість метафор було передано за допомогою калькування, дослівного перекладу, перестановки. У відсотковому еквіваленті вони складають 61% від усіх трансформацій. В результаті можна зробити висновок, що стиль написання текстів Ніцше дозволяє передавати його метафоричні вирази без особливої втрати еквівалентності та образності.

Проаналізовані за класифікацією якості перекладу метафор за Уве К'яром метафоричні одиниці у тексті демонструють, що в результаті перекладу більшість метафор належить до 1 групи, що характеризується повною еквівалентністю на семантичному, синтаксичному та стилістичному рівнях. Найменше метафор належить до 3 групи, до якої відносять метафоричні одиниці, що перекладені за допомогою прийому метафоризації. Це вказує на те, що стиль написання Ніцше надто метафоричний і не потребує доопрацювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аристотель. Поэтика / Пер. М. Л. Гаспарова. – Аристотель. Сочинения: В 4-х т.. – М.: Мысль, 1983. – Т. 4. – 830 с.
2. Аствацатуров А. Три великі книги Фрідріха Ніцше. // Ніцше Ф. Вірші. Філософська проза: Пер. з нім. / Уклад. М. Кореневої; Вступ. ст. М. Кореневої і А. Аствацатурова. – СПб.: Худож. лит., 1993. – 672с.
3. Блек, М. Теорія метафори; під ред. Н. Д. Арутюнової. – К.: Прогрес, 1990. – 244 с.
4. Горський В. С. Переклад як інтерпретація по-українськи / Горський В. С. // Філософія в українській культурі: методологія та історія. Філософські нариси. – К.: Центр практичної філософії, 2001. – С. 54-61.
5. Грабовська З. Багатогранність мовної метафори / Зоя Грабовська // Українська мова і література. – 1997. – № 12. – С. 8.
6. Данто А. Ніцше як філософ. Пер. з англ. А. Лаврової. М. : Ідея – Прес, Будинок інтелектуальної книги, 2001. – 280 с.
7. До деяких питань щодо одиниці перекладу художньої літератури. // Вісник Сумського державного університету. Серія: Філологічні науки. Випуск №4 (50). – Суми: Видавництво Сум ДУ, 2003.
8. Дэвидсон Д. Что означают метафоры // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990.
9. Жоль К.К. Думка, слово, метафора. Проблеми семіотики в філософському освітленні. Київ: Наукова думка, 1984. – 302 с. : рис.
10. Інтерпретація тесту мовою мети. Навчально-методичний посібник для студентів перекладачів німецького відділення (німецькою мовою). – Дрогобич: Видавництво ДДПУ ім. І.Франка, 2007. – 120 с.
11. Кебуладзе, В. Феноменологія досвіду. Київ: Дух і Літера. – 2016. –
12. Кондильяк, Э. Б. Сочинения: в 3 т. / Э. Б. Кондильяк; пер. с фр., общ. ред. и примеч. В. М. Богуславского. – Т. 1. – М. : Мысль, 1980. – Серия «Философское наследие». – 343 с.

13. Коренева М. Володар дум // Ніцше Ф. Вірші. Філософська проза: Пер. з нім. / Уклад. М. Кореневої; Вступ. ст. М. Кореневої і А. Аствацатурова; Комент. А. Аствацатурова СПб.: Худож. лит., 1993 – 672с.
14. Корунець І. Біля витоків українського перекладознавства / Корунець І. // Всесвіт'08. Журнал іноземної літератури. – №1-2 (949-950). – К.: Всесвіт, 2008. – С. 188-194.
15. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства : підручник / М.П. Кочерган. – 3-тє вид., стер. – Київ.: Академія, 2014. – 302 с.
16. Кравець Л. Ю. Метафора як лінгвоментальний феномен / Л. Ю. Кравець // Українська мова і література в школі. – 2014. – № 1. – С. 39–42
17. Лютий, Т. Ніцше. Самоперевершення. – Київ: Темпора. 2016.
18. Марков Б.В. Людина, держава і Бог у філософії Ніцше. СПб.: «Володимир Даль», 2005. – 788с.
19. Менжулін В. Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні. Київ: НаУКМА, & Аграр Медіа Груп.
20. Ніцше Ф. По той бік добра і зла: твори. – Харків : Фоліо, 2008. – 297 с.
21. Орбелі Н. Ессе viber. Досвід ніцшеанської апології. // Ніцше Ф. Воля до влади. Досвід переоцінки всіх цінностей / Пер. з нім. Е. Герцик і ін. М.: Культурна революція, 2005. – 880с.
22. Ортега-і-Гассет Х. Теорія метафори: Зібрання: Пер. з англ., фр., нім., ісп., польсь., м. / – К.: Літера, 1992 – 512 с.
23. П.В. Демешко. Герменевтичні аспекти українського перекладу німецьких філософських текстів ХХ століття: автореф. канд. філол. наук: 10.02.16 Київ, 2009. 17 с.
24. Потебня О. Естетика і поетика слова : збірник / Олександр Потебня ; упорядкув., вступ. стаття, приміт. І. В. Іваньо, А. І. Колодної ; пер. з рос. 75 А. І. Колодної. – К. : Мистецтво, 1985. – 302 с. – (Серія «Пам'ятки естетичної думки»).

- 25.Рикер, П. Метафорический процесс как познание, воображение и ощущение / П. Рикер // Теория метафоры; под ред. Н. Д. Арутюновой. – М. : Прогресс, 1990. – С. 416-434
- 26.Ричардс, А. Философия риторики / А. Ричардс // Теория метафоры; под ред. Н. Д. Арутюновой. – М. : Прогресс, 1990. – С. 44-67
- 27.Різновиди метафори та їх переклад. // Наукові записки. – Серія: філологічні науки (мовознавство). Вип. 54. – Кіровоград, 2005. – С. 111-115.
- 28.Річардс А. Філософія риторики // Теорія метафори: Збірник: пров. з англ., фр., нім., ісп. пол. яз. / Вступ. ст. і упоряд. Н.Д. Арутюнова; Заг. ред. Н.Д. Арутюнова і М.А. Журінської. М. : Прогрес, 1990. – 512с.
29. Смит Б. К непереводимости немецкой философии // Логос № 5-6. – 2000. – с. 124-139
- 30.Стахова І. Значення метафори в способі мислення і вираження в; науці // Пізнання в соціальному контексті / Під ред. І. Т. Касавіна. М. : Вид-во ІФ РАН, 1994. – С.48 62.
- 31.Табачковський В., Пролєєв С. Світова філософія українською мовою / Табачковський В., Пролєєв С. // Філософська думка. Український науково-теоретичний часопис. – № 1. – К.: Видавничий дім “Академперіодика”, 2002. – С. 10-19.
- 32.Хайдеггер М. Що називається мисленням? – М., – 2007.
- 33.Хома О. Філософський переклад і мова української філософії / Хома О. // Філософсько-антропологічні студії’2000. Європейський вектор та 253 основні цінності української гуманістики. – Істина. Правда. Життя. – К.: Стилос, 2000. – С. 349-353.
- 34.Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 1988. – 215 с.
- 35.Юркевич О. М., Бевз Н. В. Переклад філософських текстів в Україні: історія і сучасність / О. М. Юркевич, Н. В. Бевз // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди

- НАН України та Полтавського державного пед. університету ім. В. Г. Короленка. – Вип. 22. – Київ-Полтава, 2009. – С. 236-253.
36. Brock, E. (2015). Nietzsche und der Nihilismus (Monographien und Texte zur NietzscheForschung, Bd. 68). Berlin: De Gruyter.
37. Broeck Raymond van den. The limits of translatability. Exemplified by Metaphor Translation. In: Poetics Today 2. 1981. p. 73– 87.
38. Duhamel, R. & van Gemert, G. (Hrsg.). (2008). Nur Narr? Nur Dichter? Über die Beziehungen von Literatur und Philosophie (Deutsche Chronik, 56/57). Würzburg: Königshausen & Neumann.
39. Frieling Gudrun. Untersuchungen zur Theorie der Metapher: Das Metaphernverstehen als sprachlichkognitiver Verarbeitungsprozeß. 1996
40. Georg Jutta. Hat man mich verstanden? : Nietzsche: Philosophieren in Metaphern. 2018.
41. Hetzel Andreas, Posselt Gerald. Handbuch Rhetorik und Philosophie. 2017.
42. Hinman M. Lawrence Philosophy and Phenomenological Research, Vol. XLIII, No. 2 (December, 1982), S.179-199
43. Jaspers, Karl: Was ist Philosophie? In: Was ist Philosophie? Hrsg. von Kurt Salamun. 3., verb. Auflage. Tübingen: Mohr 1992 (=UTB. 1000.) S. 51-63
44. Junge Matthias. Metaphern soziologischer Zeitdiagnosen. 2016.
45. Kecskes I. Language, Culture, and Context. The Routledge Handbook of Language and Culture. 2014.
46. Kjär Uwe. Der Schrank seufzt: Metapher im Bereich des Verbs und ihre Übersetzbarkeit. 1988.
47. Kohl Katrin. Metapher. Stuttgart– Weimar: Verlag J.B. Metzler. 2007
48. Kohrs Jurgita. Einige Aspekte der Metaphern. Übersetzung im literarischen Werk.
49. Koller Werner. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. 1992. S. 254
50. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago, IL : University of Chicago Press, 2003. 193 p.

51. Lakoff G., Johnson M. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York, 1999.
52. Newmark P. *Approaches to Translation / Peter Newmark*. – Oxford : Prentice Hall, 1981. – 200 p.
53. Newmark Peter. *A Textbook of Translation*. Harlow : Pearson Education Limited, 2008. 33–37 p.
54. Newmark, Peter. *A Textbook of Translation*. 1988. Kapitel 10.
55. Oberschmidt Jürgen. *Ein bewegliches Heer von Metaphern: Betrachtungen zum metaphorischen Sprechen im Musikunterricht im Anschluss an Nietzsches erkenntnistheoretischer Skepsis*. 2011.
56. Ottmann Henning. *Nietzsche-Handbuch: Leben - Werk – Wirkung*. 2011
57. Russell, Bertrand: *Der Wert der Philosophie*. In: *Was ist Philosophie?* Hrsg. von Kurt Salamun. 3., verb. Auflage. Tübingen: Mohr 1992 (=UTB. 1000.) S. 260-266.
58. Schöffner Ch. *Metaphor and translation: some implications of a cognitive approach / Ch. Schöffner*. –
59. Schöffner Christina. *Metaphern*. In: *Handbuch Translation(2)*. Snell-Hornby, Mary; Hönig, Hans G.; Kußmaul, Paul (Hrsg). 2006. – 280 S.
60. Schneider Julia. *Metapherntheorien und Übersetzung*. 2007. Munich, GRIN Verlag
61. Seel Martin. *Am Beispiel der Metapher. Zum Verhältnis von buchstäblicher und figürlicher Rede*. In: *Forum für Philosophie*, Bad Homburg 1990, Intentionalität und Verstehen. 1990. S. 237– 272.
62. Simonis Linda. *Der Stil des Verführers. Nietzsche und die Sprache des Performativen.*, in: *Nietzsche Studien. Internationales Jahrbuch für die Nietzsche-Forschung.*: Abel, Günter und Stegmaier, Werner, Band 31, - 2002. - 81 S.
63. Snell-Hornby. *Translation Studies. An integrated approach*. 1988.
64. Stegmaier Werner. *Nietzsches Befreiung der Philosophie.*, Berlin/Boston: de Gruyter GmbH, 2012, Vorwort, S. 6.

65. Turner M. Metaphor, Metonymy and Biding / M. Turner, G. Fauconnier // Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective / Ed. A. Barcelona. – Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 2000. – 245 p.
66. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. - М.: Высш. шк., 1990. - 253 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Nietzsche Friedrich. Menschliches, Allzumenschliches. Ein Buch für freie Geister. – Verlag von Ernst Schmeitzner (1851–1895) aus Chemnitz, 1886.
2. Ніцше Фрідріх. Людське, надто людське: Книга для вільних умів / Науковий редактор українського видання Олег Фешовець, з німецької переклала Катерина Котюк. – Львів: Видавництво «Астролябія», 2012.

ДОДАТКИ

Додаток А: Перелік німецькомовних метафор із тексту Ф. Ніцше «Menschliches, Allzumenschliches» та їх український переклад.

1. «Grosser Barbare» Shakespeare – великий варвар Шекспір
2. Aberglaube Rousseau's – забобони Руссо (вірив у дивовижну доброту людини)
3. abgelegene Höhe – відлюдна висота
4. Alltags-Christ – буденний християнин
5. am Horizonte des Lebens – на горизонті життя
6. an den Köder anbeissen – клюнути на наживку
7. Angebliche Stufen der Wahrheit – позірні сходинки істини
8. antiker Opfergeräthschaften – деякі античні містерії (релігії)
9. Anwalt des Teufels – адвокат диявола
10. Auf die Zunge legen – питання лежить на язиці
11. Bauern-Religion – селянська релігія (християнство)
12. Bissiger Hund – злостивий пес
13. Blüthe der Welt – квітка світу
14. Bogen des allzustraffen Denkens – лук натягнутого мислення
15. Bündchen Holz zu liefern – підкинути в'язку хмизу
16. Cultur der Männer – культура чоловіків
17. Cultus des Genius' – культ генія
18. das Fass mit den Uebeln – Пандора принесла посудину із лихами
19. das Geschenk der Götter – подарунок богів
20. das Gewissen ruhig lassen – заспокоїти совість
21. das Herz der Welt – серце світу
22. das Herz für Sache haben – сприймати близько до серця
23. das Schicksal schlägt Wunden – доля завдає рани
24. das Schiff der Menschheit – корабель людства
25. das übelste der Uebel – найгірше з усіх лих

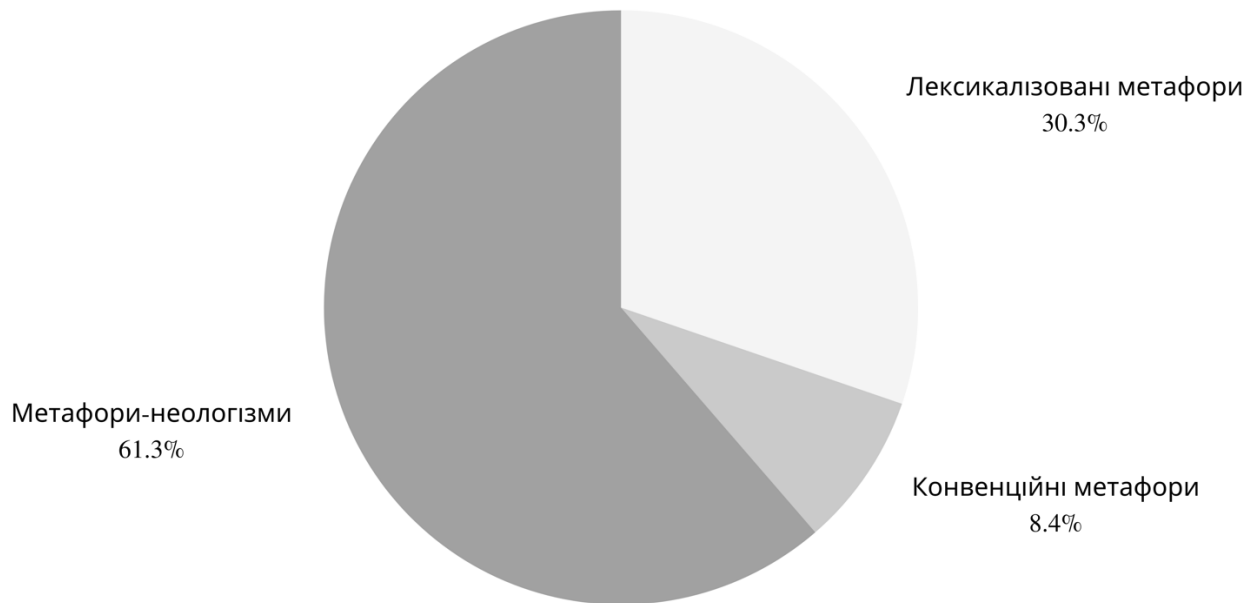
26. das vollkommene Weib – ідеальна жінка
27. den Schatten legen – кидати тінь
28. der Glaube überhandnahme – віра здобуде гору
29. der starke Charakter – сильний характер
30. der Verführung unterliegen – піддаватися спокусі
31. die Bewahrerinnen des Alten – берегині давнини
32. die blinden Schüler – сліпий учень (християнин)
33. die Fahne der Aufklärung – прапор просвітництва (прапор з трьома іменами: Петрарка, Еразмус, Вольтер)
34. die grösste der Anmaassungen – найбільша зухвалість
35. die grössten Einbussen – найбільші втрати
36. die Helden Plutarch's – герої Плутарха
37. die Menschen der Liebe und Aufopferung – люди любові та самопожертви (християни)
38. die Zukunft giebt die Regel dem Heute – майбутнє керує сьогоднішнім днем
39. doppelter Sinn – подвійний сенс
40. durch den Erfolg getrübt sein – затьмарюватися успіхом
41. Ehrgeiz ein Surrogat des moralischen Gefühls – Честолюбство - замітник морального почуття
42. ein gefährlicher Mensch – небезпечна людина
43. ein lösenswerthes Problem – варта розв'язання проблема
44. ein milderer Dämon – більш м'який демон
45. ein reiches Füllhorn – багатий ріг достатку
46. Feinde der Wahrheit – вороги істини (переконання)
47. Formlosigkeit des Fausts – безформність Фауста
48. freie Geister – вільні уми
49. Geduld zu spinnen – прясти нитку терпіння
50. Gefahren der zwanziger Jahre – небезпеки двадцятилітнього віку
51. Genius der Cultur – геній культури
52. Gespenster der Vergangenheit – привиди минулого

53. Gespenster der Zukunft – привиди майбутнього
54. Gewalt über Für und Wider bekommen – придбати владу над «за» та «проти»
55. Gleichgewicht der Freundschaft – рівновага дружби
56. Goldwage der Kunst – золоті терези мистецтва
57. grosse Küche – велика кухня (велика держава)
58. gutes Gewissen – чиста совість
59. Haut der Seele – шкіра душі
60. höchstes Wohl in's Auge fassen – зважати на найбільше благо
61. höhere Cultur – вища культура
62. homerischen Phantasie – гомерівські фантазії
63. in's Schwarze treffen – потрапити в яблучко
64. kalter Blick – холодний погляд
65. Kampf um's Dasein – боротьба за виживання
66. keine Augen haben – закривати очі на щось
67. kühles Wort – холодне слово (мораль)
68. Kunst der hässlichen Seele – Мистецтво потворної душі
69. Kunstrichter – мистецькі судді
70. langes Gespräch – тривала розмова (шлюб)
71. Last von Sünden – тягар гріхів
72. letzter Tag des Gerichtes – останній день суду
73. Meer angenehmer Thränen – море приємних сліз
74. Mehr als vor dem Tode fürchtete – боятися більше смерті
75. Mensch - Kreis – людина-коло (об'єднує навколо себе людей)
76. Mensch - Leiter – людина-драбина (обирає із ким дружити)
77. Mischung von Mephistopheles und Wagner – суміш Мнфістофеля та Вагнера (чоловіки за часів Ніцше)
78. Morgenröthe der Aufklärung – ранкова заграва Просвітництва
79. Muttermilch der Bildung – материнське молоко освіти
80. Nacht über Athen – ніч в Афінах
81. Oligarchen des Geistes – олігархи духу

82. Proteus-Natur – протеївська натура (жінки з любові)
83. Renaissance - ein erster Frühling – Ренесанс - перша весна
84. Richard Wagner's unheilbare Romantik – невиліковний романтизм Ріхарда Вагнера
85. Rückgrat des Lebens – хребет життя (професія)
86. Sammler von Ideen – збирач ідей (митець)
87. Schamtheiler der menschlichen Seele – ганебні складники людської душі
88. Schärfe des Intellectes – гострота інтелекту
89. Schlingen und Netze für unvorsichtige Vögel – пастки та сітки для необережних птахів
90. Schmiede des Glückes und Unglückes – ковалі щастя і нещастя
91. Schopenhauer's blinde Wille zur Moral – шопенгауерівська сліпа воля до моралі
92. Schopenhauer's Metaphysik – метафізика Шопенгауера
93. Schopenhauer's religiös-moralischer Menschen- und Weltdeutung – шопенгаурове релігійно-моральне витлумачення людини
94. Schriftstellerisches Malerthum – письменницький живопис
95. Seele von Masken – душа маски (порожні всередині жінки)
96. sibyllinische Orakel – пророцтва Сивіли (висловлювання жінок)
97. sokratische Verzauberung – сократичні чари
98. spröde Ausländer-Ohren – тугі вуха іноземців
99. Stufen des Menschen – сходина розвитку людини
100. Superlativ Christenthume des Calderon – перенаголошене християнство Кальдерона
101. Surrogate des Krieges – замітник війни (екстремальні подорожі англійців, гладіаторські бої римлян)
102. Tonkunst – звукове мистецтво
103. Tonmalerei – звукове малярство
104. üble Angewohnheit – погана звичка
105. unbewusste Schwangerschaft – неусвідомлена вагітність

106. Unfreiheit der goldenen Wiege – неволя золотої колиски (догляд жінки за чоловіком)
107. Unschuldige Corruption – невинна корупція (яку не критикують)
108. Urtheilskraft leuchten zu lassen – блиснути розумом
109. Vererbung gesteigerte Verdummung – успадковане отупіння (віра, що передається від батьків до дітей)
110. Vogel Phönix – птах Фенікс
111. vollkommene Lumpen – абсолютна підлота
112. Wagen des Rhythmus – візок ритму (рима у вірші)
113. wahre Bescheidenheit – справжня скромність (усвідомлення, що ми не є нашим власним творінням)
114. weibliche Intellect – жіночий інтелект
115. Wettermacher – творці погоди
116. widrige Medicin – відразливі ліки (шлюб для духовних чоловіків)
117. Wurzel der Welt – коріння світу
118. Zeitalter der Kultur den Gürteln der Klimate entsprechen – кліматичні пояси культури
119. zerrissene metaphysische Saite – розірвана метафізична струна

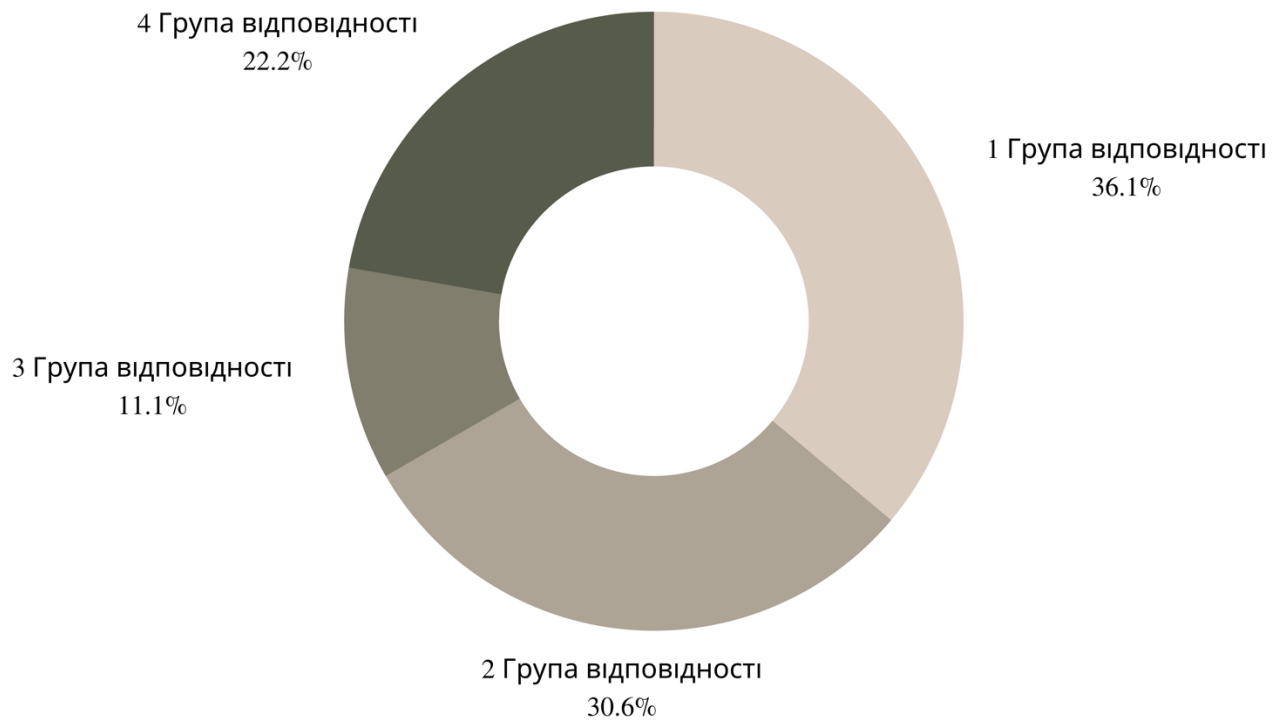
Додаток Б: Співвідношення лексикалізованих, конвенційних та авторських метафор у тексті.

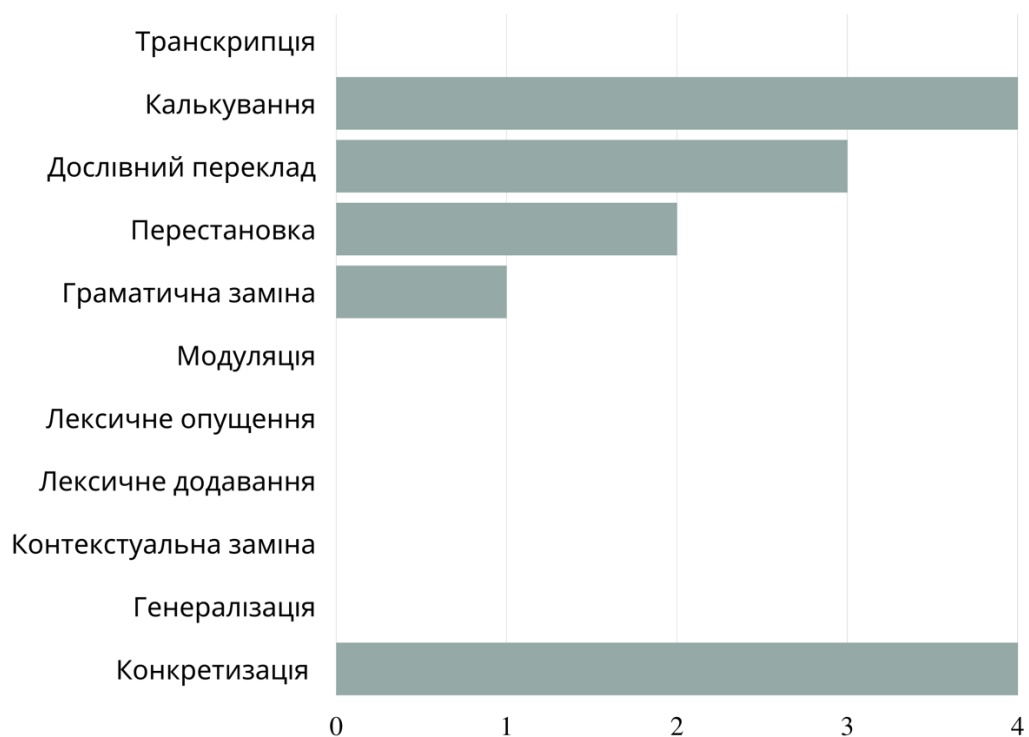
Додаток В: Кількість та види перекладацьких трансформацій, використаних перекладачем при перекладі лексикалізованих метафор.

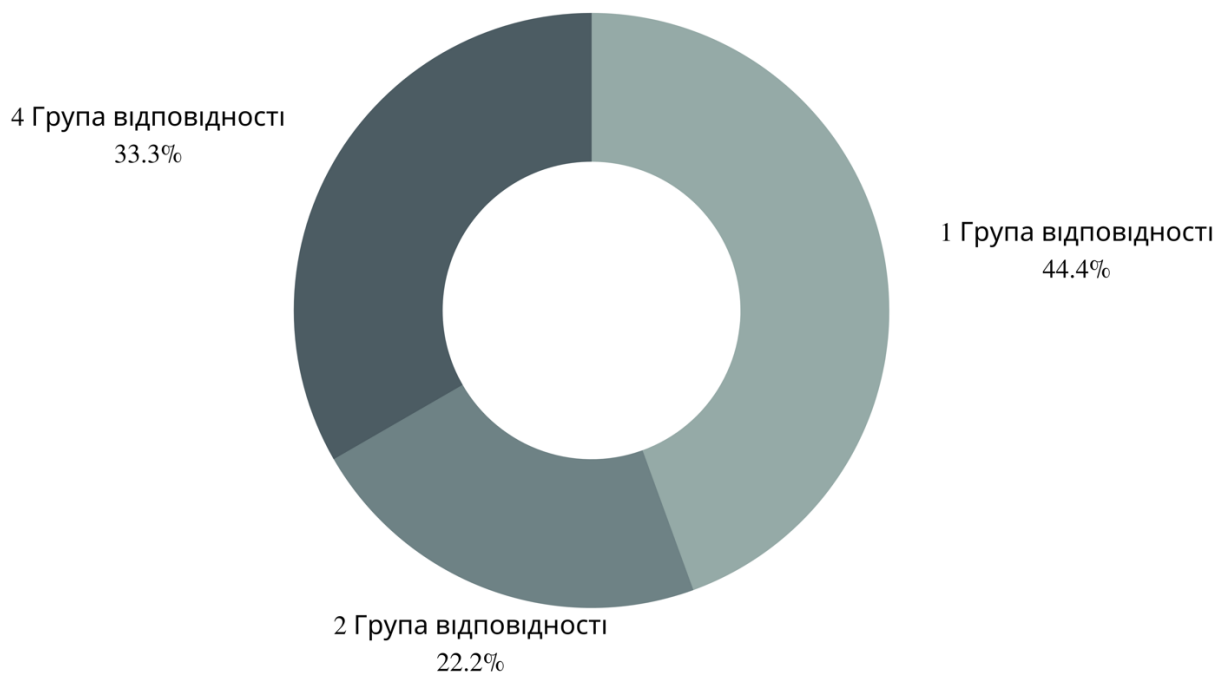
Додаток Г: Співвідношення лексикалізованих метафор за якістю перекладу (класифікація Уве К'яра).

Додаток Г: Кількість та види перекладацьких трансформацій, використаних перекладачем при перекладі конвенційних метафор.

Додаток Д: Співвідношення груп конвенційних метафор за якістю перекладу (класифікація Уве К'яра).

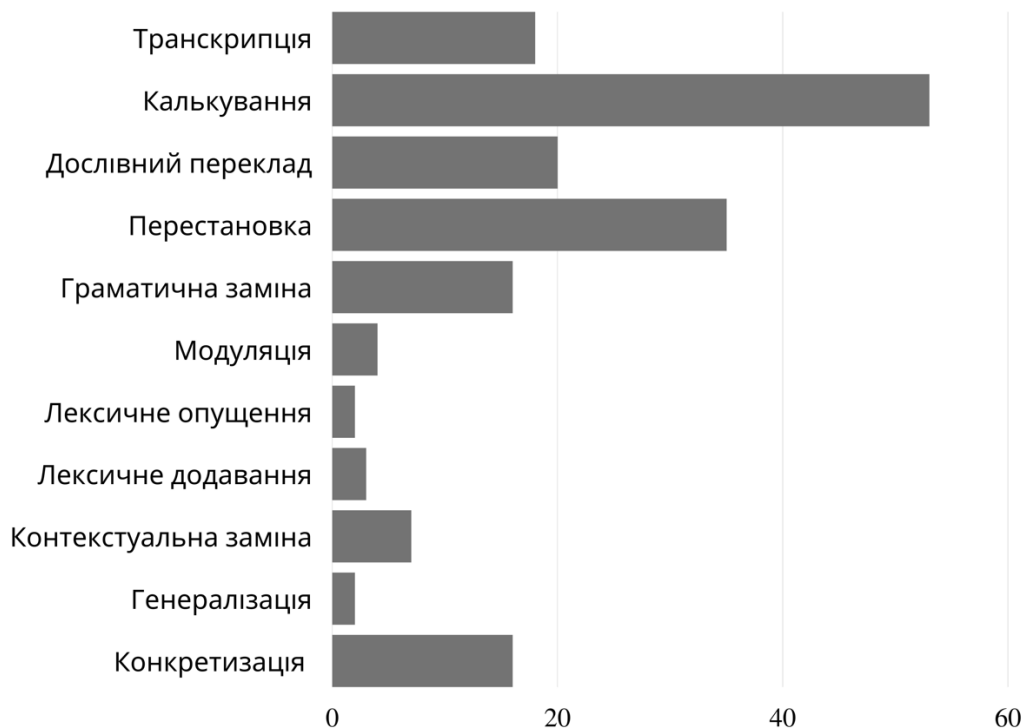
Додаток Е: Кількість та види перекладацьких трансформацій, використаних перекладачем при перекладі авторських метафор.

Додаток Є: Співвідношення груп авторських метафор за якістю перекладу (класифікація Уве К'яра).

Додаток Ж: Кількість та види перекладацьких трансформацій, використаних перекладачем при перекладі лексикалізованих, конвенційних та авторських метафор.

Додаток 3: Співвідношення груп лексикалізованих, конвенційних та авторських метафор за якістю перекладу (класифікація Уве К'яра).

ZUSAMMENFASSUNG

Die Masterarbeit zum Thema: «Besonderheiten der Übersetzung von Metaphern in einem philosophischen Text (nach Material des Werkes von F. Nietzsche «Menschliches, Allzumenschliches: ein Buch für freie Geister»）」 besteht aus einer Einleitung, drei Hauptteilen: theoretisch, analytisch und praktisch, die jeweils in Unterabschnitte unterteilt sind, sowie Schlussfolgerungen nach jedem Unterabschnitt und allgemeine Schlussfolgerungen, eine Liste der verwendeten Quellen, Anhänge.

Ziel dieser Arbeit ist es, die Übersetzung von F. Nietzsches Werk „Menschliches, Allzumenschliches: ein Buch für freie Geister“ ins Ukrainische zu analysieren, seine Besonderheiten auf stilistischer Ebene festzustellen und die Wege der Metaphernübersetzung zu bestimmen.

Um das Ziel zu erreichen, müssen folgende Aufgaben gelöst werden:

- die Haupttendenzen in der Entwicklung von Metapherntheorien identifizieren;
- das Konzept der Metapher und ihre Funktionen aufzeigen;
- verschiedene Ansätze zur Klassifikation von Metaphern betrachten;
- untersuchen die Besonderheiten der Funktionsweise von Metaphern in philosophischen Texten;
- die Rolle der Metapher beim Verständnis philosophischer Texte bestimmen;
- die wichtigsten Typologien von Metaphern bestimmen;
- Methoden zur Übersetzung von Metaphern ins Ukrainische bestimmen;

Die Einleitung begründet die Relevanz des Themas, untersucht den Grad seiner wissenschaftlichen Entwicklung, formuliert die Ziele und Zielsetzungen der Forschung, zeigt die wissenschaftliche Neuartigkeit, methodische Grundlage und praktische Bedeutung der Arbeit auf.

Im ersten Kapitel erfolgt eine Analyse der Metapher als Sprach- und Denkform: Die Entwicklung der Metaphernauffassungen in der historisch-philosophischen Tradition wird betrachtet, die philosophischen Grundlagen der allgemeinsten Ansätze zur Klassifikation der Metapher werden beleuchtet. Darüber hinaus werden die Funktionsweise der Metapher im philosophischen Text und ihre Besonderheit darin betrachtet. Besonderes Augenmerk wird auf die Methoden der Reproduktion verschiedener Arten von Metaphern mit Hilfe von Übersetzungstransformationen und der Einhaltung der Gesetze der adäquaten Übersetzung und der Auswahl der besten Äquivalente gelegt.

Im zweiten Kapitel wird die Frage nach der Rolle der Metapher in der Philosophie der Ebene der allgemeinen Problemstellung zum Gang ihrer spezifischen Forschung. Das ganzheitliche Bild der Wirkung von Metaphern im philosophischen Text von F. Nietzsche wird beschrieben, die spezifische Natur des Funktionierens von Metaphern im System der philosophischen Erkenntnis wird gezeigt. Die Merkmale bestimmter Arten von Metaphern: lexikalisierte, konventionelle und Autoren-Metaphern, und ihre spezifischen Eigenschaften werden angegeben. Als Ergebnis der Analyse des Textes „Menschliches, Allzumenschliches. Ein Buch für freie Geister.“ 119 Metaphern wurden ausgewählt, darunter 36 lexikalisierte, 10 konventionelle und 73 Autorenmetaphern.

Das dritte Kapitel enthält außerdem eine detaillierte Analyse der Verwendung von Übersetzungstransformationen und eine Analyse der Übersetzung deutschsprachiger Metaphern ins Ukrainische. Als Ergebnis der Analyse von 119 Metaphern, die aus dem Text von F. Nietzsche ausgewählt wurden, wurden die folgenden Arten von Übersetzungstransformationen verwendet, um sie ins Ukrainische zu übertragen: Transkription, Entlehnung, wörtliche Übersetzung, Permutation, grammatikalische Ersetzung, Modulation, lexikalische Auslassung, lexikalische Ergänzung, kontextbezogene Ersetzung, Generalisierung und Konkretisierung. In Prozent ausgedrückt lässt sich die Häufigkeit ihrer Verwendung wie folgt darstellen: Transkription – 10 %, Entlehnung – 30 %, wörtliche Übersetzung – 11 %, Permutation

- 20 %, grammatikalische Ersetzung – 9 %, Modulation – 2 %, lexikalische Auslassung
- 1 %, lexikalische Ergänzung – 2 %, kontextuelle Ersetzung – 4 %, Generalisierung
- 1 % und Konkretisierung – 9 %.